

Několik poznámek o liturgii

Václav Ondráček

2002

Kutná Hora

Několik poznámek o liturgii

Václav Ondráček

Kutná Hora

2020

Obsah

Několik poznámek o liturgii.....	4
Základní prvky křesťanské bohoslužby	7
Modlitba	8
Eucharistie	13
Slovo(evangelium)	18
Další významné prvky křesťanské bohoslužby	26
Zdravení, žehnání	26
Zpěv	29
Tanec	32
Vyznání hříchů	32
Vyznání víry	34
Mlčení.....	36
Eucharistická bohoslužba křesťanské obce.....	37
Úvodní část.....	37
Evangelium.....	44
Modlitba za potřeby světa	48
Obětování	53
Proměňování.....	54
Přijímání (communio)	57
Neeucharistická bohoslužba křesťanské obce.....	58
Modlitební bohoslužba.....	59
Bohoslužba (slavnost) slova.....	61
Slavnost hudby	62
Pout' a procesí (slavnost místa)	63
Liturgia horarum (slavnost času).....	68
Slavnost hry, aneb děti v kostele.....	69
Posvátné (mysterijní) drama.....	71
Několik poznámek na závěr	73
Přílohy	77
A. Eucharistické modlitby	77

Podle modlitby Otče náš.....	77
Eucharistická modlitba I.....	80
Eucharistická modlitba II (starozákonní).....	83
Eucharistická modlitba III.....	86
Eucharistická modlitba IV (Janovská)	88
B. Návrh nového uspořádání bohoslužby velikonoční vigilie.....	90

Několik poznámek o liturgii

Liturgické dění stojí dlouhodobě v popředí zájmu a je to dobře, neboť nemají pravdu ty hlasy, které tvrdí, že liturgie - tedy řád a způsob společné modlitby - je pro církve čímsi druhotným a nepodstatným, případně, že se bez něčeho takového církve snadno obejde. Společná modlitba musí mít svůj řád proto, že je tím umožněno všem zúčastněným komunikovat nejen s Bohem, ale i vzájemně mezi sebou a že tedy každý tak má při společné modlitbě (bohoslužbě) své místo. Avšak nejen proto. Řád modlitby obepíná svým prostorem i čas a tak nám umožňuje nevýslovnost božího "ted" promítnout do našich životů. Určuje jakoby měřítko našeho života a tím nám umožňuje pochopit sebe sama v našich proměnách a pochopit i svět v jeho proměnách. Den proměňuje svou tvářnost od jitra po soumravný večer a nepokojnou noc. V rychlém sledu se na paletě světa střídají barvy: včera, dnes a už pozítří; devatenácté století, dvacáté... A my sami, což necítíme na sobě pět času, jak námi nelítostně vláčí. Ale Ježíš Kristus, ten jehož jméno si přivlastňujeme, je tůž, včera dnes i navěky. Je tedy potřeba, aby způsob, jakým se k Bohu obracíme a jenž je pro nás měřítkem a útěchou naší časnosti, měl i rozměr přesahující jednotlivý lidský život a aby liturgické formy a jejich zpracování byly podřízeny tradici, jež nám umožní rozumět a komunikovat

i přes hranice naší (pro mnohé jedinečné, ale bezpochyby také omezené) doby.

Dále není pravda, že by se liturgií nebylo třeba zabývat, protože už je zde jednou provždy všechno dáno. Modlitba k Bohu se musí odehrávat v pozornosti srdce a vnímat potřeby místa a času. A pak, liturgie je výtvorem lidským. Někteří by možná řekli pouze lidským. Já dodávám: za působení Ducha Svatého. V oněch prastarých formách křtu, svaté hostiny Kristovy se přece projevuje Boží Slovo neméně než v textech evangelia. A toto vše se přitom děje prostřednictvím lidské tvořivosti. Měli bychom se tedy snad my nyní zřící své tvořivosti a přisoudit ji jenom minulým generacím? Je to vůbec možné? I zde platí: blažený je ten, kdo ze svého pokladu moudrosti vynášá věci nové i staré. Věřím totiž, že kdybychom se zřekli tvůrčího přístupu k liturgii naší společné modlitby, ztratili bychom časem i vnímavost a pochopení liturgie samé. To se ale může stát i tehdy, pustíme-li se horempádem do novátorských reforem bez ohledu na zděděné formy. V takovém případě ale mám spíš podezření, že ti, kdo tak k liturgii přistupují, si nedali práci a nezamysleli se v tichu nad smyslem zděděných liturgických forem a málo je pochopili, byť si třebas myslí, že rozumějí všemu.

Rád bych se zde pokusil o jisté zprostředkování takového hlubšího porozumění. Nechtěl bych kritizovat jednotlivosti, protože pouhou kritikou se člověk daleko nedostane. Nakonec je mu vždy možno vytknout: "kdo nic nedělá, nic nezkazí." O jednotlivostech bych chtěl

opravdu mluvit jen okrajově. A pro ty z vás, kteří čtou Guardiniho jenom malou poznámku. Pokud vám následující řádky připomenou jeho knihy "O posvátných znameních", "O duchu liturgie", je to jen dobře.

Co je liturgie, je možno poměrně snadno říci. Je to zavedený a dodržovaný způsob, jakým se jisté společenství obrací k Bohu s projevy úcty a klanění, se svými prosbami a díky, ve víře a ochotě vzdát se jeho vůli a v touze po naplnění Duchem. Křesťanská liturgie pak, protože o té je zde řeč, veškeré své prosby, žádosti, vzdechy a touhy směřuje k Bohu skrze Krista, následujíc jeho příkladu a vážíc sobě jeho slova a činy. Hůře se už odpovídá na otázku, jaká má liturgie být. Má být radostná nebo usebraná, kontemplativní nebo výrazná, zpívaná nebo tichá, důstojná nebo přátelsky otevřená? A dále má nést charakter oběti, služby, společenství, díkůvzdání nebo zasvěcení? A která slova, gesta, obrazy, znamení a rity jsou pro ni základní? - Troufám si říci, že má být vším tím, co jsem zde uvedl. To poskytuje ale ohromně široký prostor pro různé výklady. Proto je potřeba i říci, jaká liturgie nikdy nemá být:

Liturgie nemá být uspěchaná - veškerý čas je v rukou Božích, on vytvořil čas a dává nám ho jako příležitost Ho chválit a oslavit v čase. Liturgie proto může být takovým vzorkem našeho prožívání času v malém

Liturgie nesmí být soustředěná jen na lidi a lidské problémy. Liturgie není schůze. Nevnímáme-li přítomnost Boží stále v našem životě není to dobře.

Nevnímáme-li ji v okamžiku svaté liturgie, je to ještě horší.

Liturgie nesmí být zmanipulovaná, zrežírovaná, nesmí se stavět na odív, nesmí být vyľhaná. Není to divadelní představení, příležitost k exhibici, ale prostor svobodného vyjádření před Bohem

A konečně nesmí být liturgie záminkou k čemukoliv jinému - ať už jde o oslavu narozenin církevního hodnostáře nebo koncert duchovní hudby. Liturgie, jež je ve své podstatě modlitbou, má smysl sama v sobě a nesmí být "použita" k ničemu jinému.

Snad nám tyto úvodní poznámky pomohou, než přistoupíme k liturgii jako takové, k jejím prvkům a k útvarům, které skládají, především k základní křesťanské bohoslužbě - mešní oběti.

Základní prvky křesťanské bohoslužby

Nejpůvodnější křesťanské bohoslužby v prvotní církvi se označovaly jako "lámání chleba". Učedníci se od samého počátku scházeli právě k "modlitbě s lámáním chleba"¹

Ukazuje na to například Sk 2,42: Vytrvale poslouchali učení apoštolů, byli spolu, lámali chléb a modlili se, a četná další místa především ve Skutcích Apoštolů. Na druhé straně u Sk 27,35 je stejným výrazem označena situace, která se asi nedá označit za bohoslužbu v křesťanském společenství.

---

¹ Fil 4,6 *εν παντι τη προσευχη και τη δεησει μετα ευχαριστιας τα αιτήματα υμῶν γνωρίζεσθω προς τον θεόν.*

Taková byla pravděpodobně i "bohoslužba" kterou konal se svými učedníky v Emauzích vzkříšený Ježíš dle Lk 24,30. Od samého počátku bývaly ale modlitby a lámání chleba spojovány, s poučením, s připomínáním si "slov Páně" a jejich vykládáním. Taková rozmluva předcházela vlastnímu lámání. V pavlovských sborech (Pavlem nebo jeho učedníky založených) bývala taková "bohoslužba slova" často velmi dlouhá - viz případ mladíka v Efesu (Sk 20,7-12), jenž při ní usnul a vypadl z okna - extatická a někdy hlučná, až bouřlivá (Pavel za to kárá obec v Korintě - 1Kor 14)

Všechny podrobnosti starocírkevního bohoslužebného života neznáme. Asi byla bohoslužba celkem prostá; mnoho prvků, které později přijaly posvátný, liturgický charakter v ní zcela jistě mělo ještě svůj prostý, původní význam, jehož symbolika zůstávala ještě spíše skrytá a zahalená. Na druhé straně mohla liturgie sama obsahovat ještě nějaké další prvky, o kterých se nám nedochovaly zprávy. Ale už třeba popis Justinův z druhé poloviny druhého století odpovídá dost přesně zde nastíněnému obrazu. Jsou v něm přítomny četba z "pamětí apoštolů", výklad předsedajícího, rozdělení chleba s modlitbami. Jakkoli nabyly bohoslužby křesťanské církve za staletí mnoha bohatších a rozvitějších podob, zůstávají pro ni právě tyto její prvky základními. Budeme se proto nejprve zabývat oněmi stěžejními prvky křesťanské bohoslužby, jimiž jsou slovo, modlitba a lámání chleba.

Modlitba

Modlitba byla odjakživa základním prvkem v křesťanské bohoslužbě. Význam modlitby jako takové samozřejmě křesťanství přesahuje, i když není zcela univerzální. Některá náboženství hledají spojení s Bohem jinou cestou. Přesto však je skutečnost modlitby společná více náboženstvím a to nejen monotheistickým. Židovství i Islám mají předepsané modlitby, jež se má modlit každý věřící. Víme, že Ježíš se modlil, modlili se i jeho

učedníci, když se po jeho odchodu ze světa společně scházeli. Tedy o tom, že modlitba je pradávnou součástí křesťanského shromáždění, nemůže být sporu. Zůstávají však dvě otázky: Co to vlastně modlitba je a co je, respektive jaká má být *křesťanská* modlitba.

Správně by se mělo modlitbou nazývat každé vědomé vztažení se omezené lidské bytosti k Bohu. Tedy i takové, které vůbec nepoužívá slov a které se třeba ani neodehrává na rovině pojmů. Taková činnost se ale většinou nazývá spíše meditací (pokud je ještě pojmově vyjádřitelná) nebo kontemplací. Domnívám se, že takové neverbální typy modlitby jsou i pro křesťanství velmi významné. Na druhé straně ne každý typ meditace je s křesťanstvím slučitelný. Existuje mnoho typů (hlavně východních) meditací, kdy jde spíše o soustředění člověka na sama sebe a dosažení jistého efektu. I to může být samozřejmě pro člověka někdy užitečné, ale křesťanství takovéto partikulární zaměření pozornosti - třeba na vlastní tělo a jeho funkce - za modlitbu neuznává. Modlitba je totiž vztažení se k Bohu a to k Bohu v jeho třech projevech, třech osobách - vztažením k Otci, k Logu, k Duchu.

Byť bychom tedy správně měli pojímat modlitbu tak široce, jak bylo výše naznačeno, přesto pro případ křesťanské bohoslužby nazveme modlitbou pouze *slovem vyjádřené vztažení lidské bytosti k Bohu*.

Zastavme se na chvíli u tohoto vymezení a podívejme se, z čeho se skládá; považuji totiž všechny z jeho čtyř prvků za významné: Začneme-li od konce, jde o zaměření

na Boha. Ač to připadá jako samozřejmé, je to velice vysoký nárok. Znamená to, že v modlitbě musí být přítomen odkaz a vztažení se k nevyjádřitelné skutečnosti Boží, lépe řečeno my musíme být přítomni a vnímaví Bohu. Záměrně nepíší *jenom Bohu*, neboť takový nárok by nebyl uskutečnitelný a ten, kdo se o něco takového pokouší - silným umrtvováním, nebo razantně extatickými praktikami - sice třeba utlumí vnímání "nižšími" vrstvami své bytosti, ale do prostoru, který se v něm takto otevře začasto vstupují jsoucná od Boha velmi odlišná, byť zprvu jako taková nerozpoznatelná. O Bohu toho mnohem více nevíme než víme. Na to musíme pamatovat, když hovoříme o Bohu, ale také když "hovoříme s Bohem". Křesťanské oslovení Boha „Otče!“ je krásné a významuplné, přibližuje nám Boha téměř nadosah a činí nám ho blízkým a srozumitelným, ale má i své nebezpečí. Lidský otec je postava pro nás až příliš jasně určená, která nemůže být jiná, postava s jasnou identitou a vymezenou funkcí. Náš konkrétní lidský otec snad může mít nějaká svá tajemství, ale sám jako takový pro nás tajemstvím není. Jeho postavení vůči nám je pevně dané jeho funkcí správce a ochránce, případně živitele a "zaučovatele do života". Buberovské velké „Ty“ má již více z rozměru, který se snažíme postihnout. Osobu nikdy nevystihneme úplně, vždy si vůči nám zachovává svou samostatnost, vždy stojí před námi jako určitá výzva a tajemství. Takový personalismus je tvůrčí a neuzavírá cestu k Bohu a jeho skutečnosti. Přesto by si ale křesťané měli aspoň občas uvědomovat, že Bůh, náš

veliký a mocný neznámý, může mít i rysy člověku vzdálené a nepostižitelné, tedy i neosobní a nelidské, a že postavit se před Boha, znamená akceptovat jeho totalitu v aspektech člověku přívětivých i hrozných, člověku souznějících i nepochopitelných. To, že se v modlitbě stavíme před Boha, neznamená jen sebezpřijetí a sebezpotvrzení, ale také naprosté zpochybnění sebe sama i veškerých námi vyznávaných hodnot. K tomu musí být Křesťané (společně se svými bratry Židy) vždy připraveni.

Že druhým pólem aktu modlitby je člověk, není snad třeba příliš zdůrazňovat. Snad jen je třeba připomenout, že i tehdy, když se modlí společenství, nečiní tak zástupně za své členy, ale jejich modlitba je společným činem, kterým se jeden každý z nich obrací k Bohu ve společenství s druhými. To je velmi důležité. Společenství - církve sice přejímá na sebe úlohu formulovat prosby všech, ale když tak činí, činí tak ze síly a zmocnění jednotlivých členů společenství. Nikdy je nezbavuje jejich svobody smýšlet a mluvit před Bohem odlišně a nesmí z nich snímat odpovědnost k tomu, aby se sami pokusili vyjádřit svůj vztah k Bohu. A nemusí tak ani činit vždy - v liturgii by měl být prostor pro volně vznášené modlitby přicházející od jednotlivých členů společenství, "z pléna". Společná předem formulovaná liturgická modlitba církve (jak je zachycena v nejrůznějších liturgických knihách) má tedy podobný význam jako dogma: nikdy nesmí být závaznou normou, nejkuli kritériem příslušnosti k církvi; má svůj význam

pouze jako jakýsi vzor, jistě nezávazný, jako ukazatel cesty, upozornění či anotace na tradiční a vyzkoušený způsob řešení problému (v případě dogmatu) nebo formulování svého osobního vztahu k bohu (v případě liturgie).

O tom, co zakládá modlitbu a co jsem zde nazval velmi obecně "vztažením se", záměrně nechci psát nic určitějšího. Klasická spirituální theologie popisuje určité typy tohoto vztahu jako díky, prosbu, klanění a přímlovu. Já si ale myslím, že se těmito možnostmi šíře modlitby nevyčerpává. Může sem patřit třeba také vyjádření důvěry, nebo věrnosti, nebo může jít i o vztažení "jen" intelektuální.

Zato ovšem mám za důležitou podmínku, že takové vztažení musí být slovně vyjádřitelné. (To neznamená, že modlitba musí být hlasitá. Slova nemusejí být vyřčena.) Modlitbou však nejsou různé vzdechy a skřeky letničních a jiných extatiků, byť by byly tisíckrát "v Duchu". Náboženský zážitek, který člověk není schopen zachytit a zpracovat slovem, již neodpovídá dnešnímu, křesťanskému stádiu bohoslužby. Možnost a zároveň nutnost toho obracet se k Bohu *sloves* je dána právě základní událostí, kterou křesťanství reflektuje, to je vtělením Krista-Logu. Tím, že se k Bohu obracíme sloves, už vlastně naplňujeme implicity to, co liturgické modlitby uvádějí na svém závěru, v tzv. doxologii, jež zní (v kratší variantě) ...*skrze Krista, našeho Pána*.

Eucharistie

Eucharistie je nejvlastnějším vyjádřením příslušným křesťanům a křesťanskému vztahu k Bohu, ke světu a k člověku. Je to symbolická hostina, jež se omezuje na dva prvky - chléb a víno. O tom, že Ježíš takovou rituální hostinu slavil se svými učedníky čteme v trojím synoptickém zpracování pašijního příběhu, v Pavlově epištole Korintským a v Lukášově emauzské perikopě. Velmi blízko mu stojí i vyprávění o rozmnožení chlebů (všechna evangelia) a hostina v 21.kapitole Janova evangelia. Kromě vyprávění o zázračném nasycení zástupů (které však nebylo určeno učedníkům) se tak všechny zmínky koncentrují do nejtěsnější blízkosti Ježíšovy smrti a vzkříšení. Sama Ježíšova slova ustanovení jsou zřetelnou narážkou na ně, včetně způsobu, jakým k němu dojde. Eucharistie nám dodnes takto úchvatně zpřítomňuje smrt i zmrtvýchvstání Krista. Obojí je v ní přítomno a eucharistie je bez jeho zpřítomnění nemyslitelná. V žádném případě není eucharistie pouhou "památkou" nebo "připomínkou".

Slavnost eucharistie se děje tak, že opakujeme a znovuožívujeme symbol, který Ježíš sám použil při poslední večeři. Tím je obětování (ve všech evangeliích se zmiňuje, že Ježíš chléb i kalich "v modlitbě pozvedl") požehnání a rozdílení dvou základních substancí oživujících lidské tělo: chleba a vína.

Je třeba ale ještě vysvětlit dvě věci: Proč tak podtrhují důležitost obětování a na druhé straně nezmiňují

proměnění, jež např. v tridentské katolické liturgii je vrcholným momentem celé mše. Začnu tím druhým. Je pravdou duchovního světa, že cokoli bylo obětováno, je tímto činem také proměněno. Tedy jestliže člověk podá cokoli Bohu v oběť, jakoukoli tužbu, jakýkoli cit, jakýkoli čin, jsou tyto oběti tajemně posvěceny a neviditelně proměněny. Účinek takové změny nemusí být patrný, ale zcela jistě se projeví v nějaké dimenzi našeho bytí. Cílem a smyslem křesťanské bohoslužby, v níž přinášíme Bohu v oběť živly, z nichž je složena naše podstata, a v níž tak vydáváme Bohu sami sebe po příkladu Kristově a v sjednocení s ním, je, aby naše pozemské bytí bylo proměněno a proniknuto Duchem. Tato skutečnost je opravdu ústředním bodem celé křesťanské bohoslužby a je v ní přítomna ať chceme či nechceme, ať si to přiznáme nebo nepřiznáme, ovšem jen pod tou podmínkou, že se v našich srdcích vzbudí ochota k oběti.

Ted' už je také zřejmější, proč tolik trvám na explicitním obětování. V poslední době tento prvek z bohoslužby často vypadá, nebo je omezován. Může to být tím, že už ani kněží nerozumějí významu oběti. Pro takové omezování až vypouštění úkonu obětování nicméně existuje argument, analogický tomu, jenž jsem použil v předchozím odstavci vzhledem k proměnění: "Cokoli se rozdává, zdarma a ze štědrosti srdce dává, to předtím přece muselo být obětováno a oběť je takto implicate přítomna v samém aktu rozdávání a přijímání."

To je nesporně pravda, a že tomu tak je, právě umožňuje určité "minimalistické" formy bohoslužby spočívající v prostém rozlámání chleba (třeba v tichu) a sdílení kalicha. Přesto se ale domnívám, že bychom se, aspoň v jistých společenstvích a za určitých situací, měli řídit příkladem Ježíšovým, jenž nejprve pozvedl oči k nebi a potom až lámal a rozdával. Dodržení takového postupu je totiž také symbolem. Je symbolem spojení s nebesy, s Bohem, v činu prvním, a se světem a s bližními v činu druhém. Pozdvížení vzhůru a rozdávání tak naplňuje formu kříže, jenž je právě pro tento svůj univerzální rozměr symbolem drahým všem křesťanům.

Nyní už je doufám jasné, že bez obětování nemůže být pravého proměnění. Kdybychom se o něco takového pokoušeli, bylo by to velmi na pováženou a v tom okamžiku by začaly platit veškeré protestantské výtky podezírající katolickou církev z magie, tedy vlastně manipulace Bohem sledující vlastní cíle. Bez prožití oběti, bez absolutního vydání vlastní vůle a celé bytosti Bohu, znamená pokus o "zasvěcení" eucharistických darů, třeba i za použití slov ustanovení, velmi povážlivou magickou operaci, která už nemůže fungovat "*ex opere operato*". Jednoduše proto, že aby věci fungovaly "samy", jaksi automaticky, musí být dán prostor nějaké moci, jež ten úkon provede, aniž bychom se přímo na dané věci podíleli. Člověk je ovšem dnes již velmi silnou duchovní bytostí a proto je možné, že v určitých případech je schopen nějakého podobného působení dosáhnout i vlastními duchovními silami a dokonce

nemusí být proto Bohem hned potrestán, je-li jinak jeho vůle dobrá a svatá. Nemyslím si ale, že je moudré vydávat se takto při díle, jež má způsobit naše ukotvení v Kristu a tím i naši spásu, na cestu vlastní síly, tedy na cestu theurgie a magie. Zůstaňme raději v pokoře u toho, co učinil i sám Ježíš, totiž, že vzdal nejprve díky a chválu Bohu a potom až lámal a rozdával...

Zajisté je také možné, že někteří porušují tento řád z nevědomosti o těchto věcech, spoléhajíce se přitom právě na princip "*ex opere operato*". Ale falešně ho spojují pouze s *úmyslem (intencí)* a ne již s dodržáním celého principu a daného řádu věcí, tedy se skutečným vykonáním patřičného skutku, obřadu. Spoléhat se ale na pouhý úmysl je ovšem tragický omyl, který neplatí ani v morálce, natož v řádu posvátného dění: Neplatí přece, že náš čin bude vždy posuzován jen a jenom podle toho, co jsme jím zamýšleli. Způsobíme-li dopravní nehodu a zabijeme-li při ní člověka, jsme za takový čin odpovědni, byť jsme ho sebevíc nechtěli. A naopak - můžeme mít nejlepší vůli a tisíckrát slibovat příteli pomoc, ale dokud mu skutečně nepomůžeme, nic dobrého jsme nevykonali. Naopak, v takových situacích neustálým neplněním slibu lžeme („selhali jsme“) a způsobujeme problémy svému okolí. Podobně je třeba v liturgii - řádu posvátného dění, nejen mít úmysl vykonat určitý čin, ale skutečně ho vykonat. A k tomu, abychom nějaký určitý čin vykonali, především musíme jasně vědět, co je to, co konáme, protože je třeba konat právě to, co má být konáno. A to, co má být v Církvi

vždy a za všech okolností konáno, v čem Církev je ustavena a co jí dává život, je Kristova Oběť. Narážíme zde na prazvláštní mystérium identity: Naše oběť nebude nikdy správnou, pokud nebude nějakým nepochopitelným způsobem totožná s prapůvodní obětí Kristovou. *Proto* ve slavnosti mše obětujeme skutečně Krista, *proto* jsou chléb a víno *skutečným* tělem Kristovým. Jedině nebude-li možno náš čin odlišit od podivuhodného a jedinečného činu Kristova, nebude-li v něm nic vlastního a svévolného, jediné tehdy bude naše oběť *pravá, duchovní a hodná zalíbení* (*rata, rationabilis, acceptabilisque* dle římského kánonu).

Tedy až po této fázi, po fázi *obětní*, jež se úzce spájí s mysterijní *proměnou* obětovaných darů, dochází k té fázi eucharistie, jež je nejviditelnější a bývá s ní proto občas mylně ztotožňována, s fází vzájemného *sdílení* a přijímání (communio). Zde je naše srdce otevřeno k přijímání bratří a sester i celého světa v lásce. To je prostý důsledek našeho otevření ke sjednocení a splynutí s báječnou nás přesahující skutečností, k němuž jsme dospěli skrze oběť Kristovu, jež se stala i naší obětí. Projevujeme to jednak společnou účastí na proměněných darech, chlebě a víně², jednak živými projevy náklonnosti a lásky, které si vzájemně prokazujeme.

---

² Je naprosto samozřejmé, že se všichni přítomní, kromě těch, kdo ve vlastním smyslu ke společenství /ještě/ nepatří - tedy dětí, katechumenů a nezasvěcených návštěvníků (ti všichni by ale vlastně v okamžiku přijímání neměli být ve společenství přítomní a pokud tam jsou, pak jenom proto, že pro ně společenství nemá jiný, náhradní způsob bohoslužby) a těch, kdo se sami z nejrůznějších osobních důvodů jednorázově nebo dlouhodobě tohoto společenství zřikají (takových by ale

Slovo(evangelium)

Třetím prvkem, který velmi záhy přistoupil k základní struktuře křesťanských bohoslužeb je **slovo**. A zde je třeba velké opatrnosti, abychom se vyvarovali omylů. Říkám-li zde „přistoupil“, mám tím na mysli pouze skutečný historický vývoj, především ten fakt, že na počátku křesťanství nebylo ještě psaného kanonického textu evangelia. Jinak bylo zcela jistě slovo přítomno v bohoslužbě od počátku především v podobě zjevujících *formulí*, výroků. Tím jsme vpadli plnou silou doprostřed velké (a marné) polemiky vedené převážně na katolicko - protestantské frontě: slovo nebo svátosti. Nepovažuji za šťastné stavět proti sobě slovo a čin, "kázání" a "svátost" jako dva (alternativní) protiklady. Tvrdím totiž, že *jedno bez druhého, v současném stavu lidstva a křesťanství_není možné*. Čím se totiž liší svátostný, symbolický čin od běžného, profánního? - Přítomností zjevujícího a mocného *slova*. Jak se liší mocná a svatá řeč od pouhého vyprávění? - *svými účinky a důsledky*. Obojí může být od sebe rozloučeno jen v extrémních případech, například pod tlakem velmi neobvyklých podmínek a i tak jenom výjimečně. Je například možné provést symbolický čin beze slov. Ale aby to bylo

---

také nemělo být mnoho; množí-li se ve společenství řady takovýchto „dobrovolně exkomunikovaných“ je věc k vážnému zamyšlení, proč se tak děje) účastní všech prvků této hostiny lásky tedy především chleba i kalicha. Ani v Písmu ani ve staré křesťanské praxi ani v systematické teologii nenalezneme jediný důvod, proč by některým členům společenství, nejkuli jeho většině, měla být upírána účast na jedné polovině nedílného symbolu chleba a kalicha, jak se tomu dosud k její hanbě a ostudě děje v římské církvi.

možné, musí mezi přítomnými vládnout jasné srozumění o tom, co vlastně takový čin znamená. Musí tedy mezi nimi být jednota *mysli*, a sdílená myšlenka do jisté míry nahradí slovo. Opačně může čin do jisté míry nahradit silné zaměření *vůle*. Avšak zde vidíme překážku, jež se zakládá v současném stavu vývoje člověka. Neboť sjednotit vůli - i jen v rámci jednotlivce, jaksi se 'usebrat k činu' - je mnohem obtížnější a nesnadnější, nežli uchopit svou myslí myšlenku a sjednotit se s ní. Proto tedy - protože jsme v těle - není dost dobře možné obejít se ve společenství bez mocných symbolických činů, které nazýváme svátostmi. Vnitřní "usebrání vůle"³ může být tedy pouze jakousi individuální náhražkou.

Jaké tedy má být ono "svaté, mocné a zjevující slovo", jež má znít na našich bohoslužbách. Domnívám se, že jsou to především slova čtyř kanonických evangelíí.⁴ Jen jako jejich doplnění je možno uvažovat o dalších textech, ať už kanonických biblických spisech, nebo i spisech mimobiblických, například starověkých mysterijních a gnóstických textech, homiliích církevních otců, nebo rozjímavých textech středověkých (i novověkých) mystiků. Základním a hlavním čtením bohoslužby by

---

³ Srv. dříve (před 2.vatikánským koncilem) v katolické církvi doporučené "duhovní svaté přijímání".

⁴ Vzhledem k u biblistů stále rostoucí vážnosti Tomášova evangelia jakožto pravděpodobně velmi autentického a starého svědectví o učení prvních následovníků Ježíšových, případně i Ježíše samého, doporučuji uvážít i možnost přičlenit tento text s souboru textů těšících se v křesťanské církvi nejvyšší vážnosti.

vždy, snad až na výjimečné případy⁵, mělo být čtení evangelijní. Domnívám se, že bez něho se křesťanské bohoslužby nemohou obejít. Záleží pak dále na stylu a zaměření bohoslužby, na bohoslužebné tradici a na povaze konkrétního společenství, kolik a z jakých dalších textů bude předčítáno (samozřejmě, že *před* a nikoli *po*) evangelijním čtením. Tímto uspořádáním veškerých, ať už historicky starších nebo mladších textů vyjadřujeme to, že evangelium je pro nás *posledním slovem*, jímž se směřodatně řídí naše životy, tím, co nám dává sílu a nese nás dále. O konkrétním uspořádání textů a liturgickém čtení evangelia bude ještě řeč níže.

Proroctví v dnešní církvi

Na tomto místě se musíme vyrovnat i s určitými momenty, které se vyskytují převážně v bohoslužebných shromáždění probuzeneckých církví. Mám tím na mysli jevy, které oni sami označují jako *proroctví a svědectví*. První otázku, kterou si musíme v této souvislosti položit: "Je ještě dnes v křesťanské církvi možné proroctví?" Určitě ne v té podobě, v jaké je známe z prorockých knih Starého Zákona. Ale co je to vlastně proroctví? V tom se theologové velmi různí. Osobně bych byl nakloněn považovat za proroctví překvapivé a lidskými silami jen velmi nepravděpodobně zahlédnutelné odhalení přítomných souvislostí, jež mohou v budoucnu vést

---

⁵ Mám na mysli třeba oslavu Svatodušního svátku, kdy text vztahující se k připomínané události se nachází ve knize Skutků (která ovšem je sama jen pokračováním Lukášova evangelia).

k určitým specifickým účinkům. To se může odehrát například ve snu nebo v určitém meditativním stavu. Pokud bychom chápali proroctví takto, zůstávají nám nicméně stále dva problémy: 1) Dá se něco takového vyjádřit slovem? 2) Má takové případné vyjádření místo v bohoslužbě? Už na první otázku se dá odpovědět velice těžce. V mnoha případech je prorocký zážitek nesdělitelný. Co ale dělat v případě, že je zde jasně formulované sdělení, jež si činí nárok být proroctvím? Víme z Pavlových listů (především 1Kor), že Pavel je vysoko cenil. To bylo, pravda, v době, kdy ještě nebylo psaných evangelií. Právě na místo "proroctví" později nastoupila četba "apoštola", tedy listů apoštolů a později z evangelií. Jak se má slovo evangelia k "božímú slovu", které nám může zaznít z úst lidí dneška, třeba i s nárokem na autoritu? Máme právo pro jedno zavrhnout druhé?

Řešení této otázky je nesmírně těžké a jakékoli rozhodnutí v jednom či druhém směru je těžkým zásahem do církevní tradice. Osobně si myslím, že bohoslužba by nikdy neměla být do posledního puntíku „naprogramovaná“ tak, aby už nebyl možný žádný individuální projev, žádné individuální svědectví, aby byla zcela vyloučena možnost momentální inspirace. Na druhé straně, kanonické formy, v nichž se dnes bohoslužba odehrává, včetně četných bohoslužebných textů, nevznikly náhodně, ale dlouhým procesem třibení, které mělo svůj důvod, své popudy i cíle, svůj *raison d'être*. Pokud nemá bohoslužba ztratit svůj vytříbený ráz

charakteristický pro tu či onu církevní tradici, je nutné její volnost do jisté míry spoutat tak, že se oněm volným formám projevu poskytne jen poměrně omezený prostor. To však rozhodně neznamená, že mají být zcela potlačeny. Právě naopak - možnost a míra svobodného vyjádření jednotlivce je, podle mého soudu, indikátorem duchovní vyspělosti společenství. Jisté je, že míra volnosti při uspořádání bohoslužeb bude záviset i na velikosti společenství: společenství velká budou asi spontánní projevy více omezovat, nežli společenství malá. Nikdy by ale volnost neměla být potlačena úplně; je-li nutné ji vyloučit z hlavních bohoslužeb společenství, například pro jeho rozsáhlost, je třeba dát jí prostor jinde, v jiném, alternativním typu bohoslužeb.

Tím jsme ale ještě nevyřešili problém nejzávažnější, totiž jakou váhu mají mít v bohoslužbách osobní poselství/svědectví ve srovnání s kanonickými texty. Zde je asi nutno prohlásit, že mají úlohu a postavení druhotné. To především z toho důvodu, že kanonické posvátné texty mají obecnou platnost, jakýsi katolický rozměr. A to osobní relace, jakkoli mohou být upřímné, oslovující a sdělující, nemívají. Nicméně míru naléhavosti, jakou v sobě pro něj nesou mimořádná sdělení do konkrétní situace, bude musit asi posoudit individuálně každé jednotlivé společenství.

Kázání

Evangelické církve popřávají veliké vážnosti *kázání*, které mají za plnohodnotné zvěstování evangelia. Pravda,

kázání má být opřeno o biblický text a je tedy především jeho výkladem, ale už sám fakt, že se slovo dnešního kazatele považuje za zvěstování téže síly a hodnoty jako je slovo posvátného textu si zaslouží kritické úvahy: V kázání nalézáme jakousi střední polohu mezi proroctvím, jež je nesené nespoutanou okamžitou inspirací, nevázanou na žádný kanonický text, a (rituální) četbou kanonického textu, která naopak jakoukoli inspiraci vyhledává programově mimo sebe, v textu, o jehož výklad a interpretaci se víceméně nepokouší. Biblické kázání (poněvadž teoreticky vzato by se kázání nemuselo vázat na žádný text) soustředí svou pozornost na obé - na to, co je dáno a fixováno kanonickým textem i na to, co je „ve vzduchu“. Smyslem takového spojení ale není pouhá retrospektiva, řekněme pokus o srovnání (jak to bylo tehdy a jak je to teď) nebo souhrnný pohled (jak to bylo odjakživa - nevývojový pohled, nebo jak se věci od počátku vyvíjely - vývojové hledisko), to by bylo málo. Od historie se zajisté můžeme učit a kdo dokáže s porozuměním hledět do minulosti, je mu to zdrojem velkého obohacení a posily, ale byť bychom se o to sebevíc pokoušeli, nemůžeme svůj život postavit na inspiraci životem palestinských pastýřů nebo synagogálními rity v době okolo počátku letopočtu. To, že stavíme proti sobě náš život, naše horoucí srdce a staré, jakoby kamenné texty má nás naučit nezávislosti na obém, má nás vyprovokovat k pozdvihnutí od obého a k zaměření zcela jinač; abychom se naučili vnímat Boží „ted“, jak prochází naší minulostí, ale především

naší současností a budoucností, nejsou přitom však ani přítomné, ani budoucí, natožpak minulé. K něčemu takovému je odedávna velice dobře uzpůsoben rozum. Ale musíme dát pozor, zde číhá ještě jiné nebezpečí: Rozum se až příliš snadno odpoutává do výšin a nechává další složky naší bytosti svým poznáním nedotčeny, ale nám jde o pozdvižení celého člověka. Po právě řečeném snad už tušíme závažnost a významnost slova, které nazýváme kázáním. Nesmí nás nechat ploužit se v pozemské faktografii bez nahlédnutí toho podstatného, k čemu všechny údaje a poznatky slouží. Nemělo by strhnout prudce do výše náš rozum, zanecháváje naše vnímání, naše smysly, vůli a cit nezasazeny, jako to činí filosofie. Nesmí být zahleděno do minulosti, ale nemůže se bez pohledu zpět obejít! A rozhodně musí hledět i do výše a kupředu. Nesmí nedbat na veškerý předchozí vývoj a přece musí poskytovat místo přítomnému. A právě o šířku prostoru poskytnutého současnosti a dalšímu vývoji se svádějí a vždy budou svádět boje. Člověk totiž ze své podstaty potřebuje obojí: Jistotu poznaného a známého, kterou mu poskytuje tradice a její posvátné, po staletí neměnné texty, i tvůrčí příliv nového a proměnlivého Ducha. V tom, že církve jednou provždy spojila potenciální nové myšlenky a výhledy se starými texty, se projevuje velká prozíravost a snaha o nalezení rovnováhy. Přesto bychom měli mít na paměti, že každá rovnováha v životě je dynamickou rovnováhou a rovnovážný stav se tak udržuje zápasem protikladů a svým neustálým obnovováním. Budeme-li to

mít na paměti, snad nepropadneme skepsi a neztratíme hlavu, vidouce právě v otázce učení (které není ničím jiným než kázáním přeneseným na jinou půdu) církev roztrženu na množství směrů od nejkonzervativnějších po převratně nové a její bohoslužbu zatíženu mnohými extrémny; možná, bude-li nám to dopřáno, spatříme tyto zápasy jako proces, který se týká samého božství v Trojici, jehož jsou lidé jako miziví a nepatrní aktéři povolání se zúčastnit.

Ale konkrétně k podobě kázání: Ta závisí do značné míry na schopnostech kazatele a jako téměř vždy zde platí, že méně je mnohdy více. Kázání zvící jedné normální strany textu, obsahující deset až dvacet vět, pronesené u vědomí veškeré paradoxnosti, jaká se s takovým konáním spojuje, může být všem posluchačům dostatečnou látkou k přemýšlení, mají-li tyto věty smysl a přinášejí-li něco nové. Pokud tomu tak není, je i jedna věta mnoho. Tolik k jeho rozsahu. Co se týče obsahu, uvědomme si, že jsme živí lidé a reagujeme na potřeby, smutky, radosti, podivuhodnosti a podněty všedního dne. Nedá se tedy našim úvahám tedy předem vytyčit jeden závazný směr. Evangelium by mělo být v určitých otázkách opravdu pouze jen orientací, jinak se stane kázání pouhým převyprávěním již přečteného, nebo (v horším případě) intelektuálním nebo jiným rozbořením textu. To není vlastním smyslem a cílem kázání. Kázání, pokud má mít smysl, stojí vedle evangelia jako cosi specifického, co na něj sice reaguje, ale jehož zdroje jsou také jinde, v našem životě, v námi prožívané skutečnosti, v nás

samých, neboť Slovo Boží se obrací na nás a v nás chce přebývat a na toto jeho přebývání se nasloucháním evangeliu připravujeme a v eucharistické slavnosti ho i symbolicky naplňujeme.

Další významné prvky křesťanské bohoslužby

Jakkoli nemohou zastítnit stěžejní význam těchto základních prvků, mají své místo v křesťanské bohoslužbě ještě některé další, jako jsou třeba zpěv, vyznání hříchů, žehnání apod. I jim zde věnujeme patřičnou pozornost.

Zdravení, žehnání

Jakkoli je hlavním zaměřením liturgického dění směr vzhůru, k Bohu, mimo náš prostor a naše souřadnice, má bohoslužba i významný rozměr horizontální, jímž rozšiřujeme svou pozornost na své okolí, především na ty, kdo se s námi liturgie účastní a vytvářejí s námi jedno společenství. Předně ho vyjadřují okamžiky, v nichž se obracíme na naše spolubratry při slavení eucharistie, uvědomujeme si jejich přítomnost a snažíme se jim projevit naši lásku a radost. Jsou to okamžiky zdravení a žehnání. A po tomto vyřčeném je nám hned jasné, že proud radosti a lásky, který v nich dochází svého vyjádření má dvojí směřování. Jednak jako vážný a důstojný projev Boží, kdy pozdrav nebo požehnání proudí od oltáře, od kněze, jenž stojí na místě božím, jednak jako drobné víry a výbuchy radosti, ohně,

kteře vyskakují mezi jednotlivými členy obce. Obojí má v liturgii své místo: Zdravení jménem Božím především na začátku a na některých dalších klíčových místech bohoslužby. Vyjádření vzájemné lásky potom před přijímáním, jež je vlastně největší "hostinou lásky" a maximálním možným sdílením.

Jaká je funkce pozdravení a co v nás vyvolává? Jsme-li osloveni jménem, připamatovává nám to naši jedinečnou bytost a naše poslání na zemi Jsme-li osloveni jménem Kristovým, pak nás to upomíná na ještě vyšší poslání: totiž nebýt jen sami sebou, ale být v Kristu a Kristem. Takové poslání nám podivuhodně neubírá síly k individualitě, ale naopak, veškeré síly naší bytosti jsou do něj pojaty a zušlechtěny. Proto bychom měli bedlivě naslouchat každému oslovení, jež k nám plyne od oltáře, z místa božího. Každé je malým evangeliem, adresovaným právě nám samým.

A ze stejného důvodu bychom neměli odbývat pozdravování a projevy lásky našim sousedům, kdo s námi sdílí společnost. Sama láska Kristova nás puď k tomu vyjádřit náš soucit, naše zalíbení, naši lásku, starost a péči, náš vášnivý zájem o druhé. Jestliže se tedy při bohoslužbě zdravíme (v apoštolských sborech a ještě dlouho potom se tak dělo políbením), nemůže náš pozdrav působit mdle a neměl by být ani vázán na nějakou určitou formuli. Pozdrav má být krátký, jadrný, ale s pohledem do očí, plně zaměřený na toho, na něhož se obracíme. Známe-li jméno osloveného, je dobré ho použít, vždyť každý ve společnosti potřebuje

slyšet, že právě on je povoláný, vítáný a milovaný, a to nejen od Boha ale také od ostatních.

Trochu komplikovanější je situace u žehnání. Žehnání není totiž prostým pozdravem, ale také u žehnajícího projevem duchovní moci, autority, u přijímajícího pak přijetím takové autority. Nikdy by se nemělo odehrávat mechanicky, ale tak, aby tato duchovní moc mohla být oběma stranami vnímána. K žehnání se kromě slov používají také symboly. V křesťanské církvi především znamení kříže a vzkládání rukou, ovšem jistě je možno zprostředkovat a předávat duchovní moc a poslání i pomocí jiných symbolů. Důležité je, aby symbolu obě strany rozuměly a dokázaly se v něm sjednotit.

V této souvislosti je třeba dobře uvážit, co vlastně znamená opakování znamení kříže křesťany při žehnání. Pokud má mít smysl, těžko to může být nějaké "samožehnání". Žádnému křesťanu nemůže a nesmí být upřeno právo na svatý symbol kříže, ale je třeba si uvědomit, co vlastně křesťané dělají, když používají znamení kříže. Osobně si myslím, že jím **žehnají**. Tedy, že dělají totéž jako ve mši kněz, pouze jindy a v jiném prostředí. Kříž může znamenat také ochranný symbol, ale i tehdy je obrácen ven a ne k žehnajícímu, jeho adresátem jsou pak moci a mocnosti ohrožující křesťanovu fyzickou nebo duchovní existenci v tomto světě. Možná, že by tedy stálo za úvahu neopakovat automaticky znamení kříže po knězi, a pokusit se namísto jeho opakování, namísto onoho podivného "přežehnávání", které působí

spíše jako nějaké oplácení nebo odvracení, pouze vnímat sílu tohoto znamení směřovaného na nás.

V části věnované komunikaci se spolubratřími během bohoslužby se také musíme zmínit o různých praktických sděleních, která často na bohoslužbách slyšíme. V katolické liturgii mají nyní místo vyhrazené až na samém konci bohoslužby, před závěrečným požehnáním. Je v tom vidět (správná) snaha nezatěžovat jimi příliš svatý a duchovní čin, jímž je křesťanská bohoslužba. Možná, že by mohla být ponechána zcela mimo její rámec, až po jejím skončení. Vždyť ti, kteří z nejrůznějších důvod odcházejí z bohoslužby dříve, mají většinou možnost si je přečíst na běžných kostelních vývěskách, takže není se třeba obávat, že by se informace k někomu, kdo o ně opravdu stojí, nedostaly.

Zpěv

Zpěv a hudba při bohoslužbách je jednou z otázek, které společenství vždy velice zajímají a je zde možné celé spektrum pohledů od postoje - „ani notu“, až po celou liturgii zpívanou a s mohutným doprovodem. Z těchto dvou krajních možností spektra nesouhlasím pouze s tou druhou a to z toho důvodu, že slovo správně vyřčené a přijímané bedlivě naslouchajícím společenstvím, má svoji nezastupitelnou sílu, kterou nenahradí žádný hudební útvar a proto by slovo vyřčené do ticha nikdy nemělo při bohoslužbě chybět. Dále je si třeba uvědomit, že hudba působí velice mocně, následuje-li po tichu, nebo po slovu a je-li opět slovem nebo tichem

následována, její moc však opadá, je-li používána stále a stále. Hudby a zpěvu by tedy mělo být spíše méně než více, ale tím by měla být lepší. Hudbu a hudební útvary (formy) používané při liturgii je třeba pečlivě vybírat, z dnešního hlediska neobstojí ani mnohá hudba běžně používaná v minulosti (klasické figurální mše). Zde, na tomto místě (v liturgii) má hudba úkol služebný a jednoznačně podřízený liturgickému dění. Z tohoto hlediska není tak podstatné, zda to má být hudba čistě vokální, nebo instrumentální, zda má být zpěv jednohlasý nebo vícehlasý, s doprovodem nástrojů nebo bez doprovodu. Také není důležité, zdali se do ní zapojí celé shromáždění, nebo jen vybraní hudebníci.⁶ Nejdůležitější ze všeho je umělecký a duchovní obsah hudby. Proto by se faráři neměli bránit angažování odborníků nebo alespoň vzdělaných amatérů za účelem hudby při bohoslužbách a přiznat jim i nárok na odměnu náležející těm, kdo svůj čas věnují práci v církvi.

Hudba při bohoslužbách by měla být nápaditá a hlavně by nikdy neměla sklouznout k omílání módních světských (ne)kulturních vzorců. Když se totiž podíváme na její úlohu blíže, zjistíme, že není tak nevýznamná, jak by se na první pohled zdálo. Není jen zvukovou kulisou k obřadům a slovům bohoslužby. Chceme-li nahlédnout,

---

⁶ Oboje má svoje přednosti: při zpěvu společenství má každý možnost aktivní účasti; na druhé straně tím, že zpěváci převezmou v určitých momentech bohoslužby úkol postarat se o zvukový doprovod dané fáze bohoslužby, uvolní ostatním prostor pro meditativní zahloubání a pasivní přijímání, které je při bohoslužbě stejně významné, ne-li významnější než aktivní účast.

v čem spočívá funkce hudby při bohoslužbě křesťanského společenství, zkusme se nejprve zeptat, jak se to vlastně má s našim lidským vnímáním takového posvátného děje, jakým je bohoslužba. Na jedné straně zde máme slova, jež oslovují naši mysl a vybízejí k jejich přijetí a sjednocení se s nimi. Potom jsou zde gesta, činy a symboly, které nás vybízejí k napodobování, aktivní účasti, zapojení vůle. Obě tyto oblasti sice mohou ovlivnit a zasáhnout i cit, ale nejsou primárně určeny k estetickému vnímání. V oblasti citu a citového vnímání obecně tkví hlavní úloha hudby a umění při bohoslužbách. A tu je si třeba uvědomit, že i umění má svůj obsah, nezávislý na obsahu slov, které třeba používá. A tento obsah nesmí být v rozporu s náladou daného prvku bohoslužby, který doprovází. Bohužel, v praxi tomu tak nezřídka bývá, a proto se necitlivě a nevhodně použitý zpěv a hudba stávají kontraproduktivní. To potom mnohé vede k odmítání umění a hudby v bohoslužbách vůbec.

Na závěr je třeba ještě podotknout, že vše co zde bylo řečeno platí v plné síle pro hudbu znějící v rámci samotných bohoslužeb, kde má právě takto striktně vymezenou funkci. V jedné z dalších pasáží bude ještě řeč o speciálním typu bohoslužby "Slavnosti hudby", kdy se hudba stává hlavním aktérem. Tam jsou omezení poněkud volnější i když v zásadě zůstávají v platnosti.

Tanec

Vložit do pojednání o bohoslužbách pasáž o tanci je jistě neobvyklé. Zamysleme se však nejdřív nad tím co znamenají v liturgii nejružnější průvody, úklony, obcházení a okuřování oltáře, co znamená pravidelné stupňovité a symetrické rozestavění přísluhujících, co znamenají gesta kněze a nebude nám zatěžko spatřit v nich stopy rituálního tance, který mohl být kdysi i podstatně bohatší než dnes, neboť každý rituál se průběhem věků uhlazuje a zjemňuje. A právě na jejich místě si dokáží představit i rozvinutější taneční útvary. Pravda, ne příliš, neboť podobně jako u hudby, nelze bohoslužbu přetížít vedlejšími významy, které nesměřují přímo k jejímu cíli. Navíc při obecné pohybové nekulturnosti, a dřeváctví, jaké vládne v civilizované Evropě, buďme rádi, že máme aspoň ty úklony...

Vyznání hříchů

Vyznání hříchů je něco, co člověk, pokud žije pravým a na zemi ukotveným duchovním životem, potřebuje. To ale hned neznamená, že vše, co člověk ke svému životu potřebuje, musí být součástí bohoslužby. Je pravda, že tato potřeba, především její míra je silně individuální. Kritici zařazení vyznání hříchů do veřejné bohoslužby společenství asi také namítnou, že vyznání hříchů je věc strašlivě soukromá a intimní. Mají pravdu. Ale celá bohoslužba je záležitostí našeho niterného vztahu k Bohu. A pak, v bohoslužbě nevyznáváme většinou přede všemi své konkrétní hříchy, spíše přiznáváme

hříšnost jako takovou. Ono skutečně pro křesťanský postoj k životu není tak podstatné, jakých hříchů jsme se dopustili (jejich uvědomění je ale podstatné pro náš osobní rozvoj), ale že jsme se jich dopustili.

Na druhé straně nesmí být vyznání hříchů něco nařízeného, něco křečovité odemílaného a nepřirozeného. Mělo by vycházet z vnitřního ustrojení člověka - křesťana, jenž odkrývá své slabiny před tváří společenství a žádá o odpuštění, o podporu a o pokoj. Toto trojí udílí Bůh, ale může tak činit skrze žehnající ruce společenství; křesťané jsou vskutku Bohem zmocnění odpouštět, posilovat a smiřovat druhé, uvnitř svého společenství i vně.

A také není psáno, že musí být vyznání hříchů součástí *každé* bohoslužby. Za velice vhodné je mám v bohoslužbě páteční a v době postní. Na druhé straně by mohlo možná odpadnout o některých nedělích jásavého charakteru (o Vánočních a případně Velikonočních svátcích - avšak i tam může mít vyznání hříchů své místo; navíc mnozí křesťané se nedostanou do společenství jindy než v neděli a byli by o tento důležitý prvokřesťanského života ochuzeni).

Vyznání hříchů může mít různé stupně a různou hloubku. Ta nejvyšší asi vždy zůstane vyhrazena jednotlivcovu soukromí. Vyznání hříchů při bohoslužbě má jednak význam obecný - uvědomění si našeho stavu, naší hříšnosti jako jeden z přípravných kroků před eucharistií, jednak může být vyvoláno celkovou kající náladou nebo zaměřením bohoslužby. Nemělo by při něm docházet

k žádným přemrštěnostem - formule "Confiteor" z římského misálu (po koncilu vhodně doplněná o "omissione") bohatě postačí. A nakonec: Vždy bychom si měli být vědomi, že je to Kristus, jenž má moc nám naše hříchy odpouštět a k němu se se svým vyznáním obracíme, zatímco přijímáme odpuštění od našich bratří (kteří tím, že jsou Kristovi a v Kristu sdílí tuto moc s ním).

Vyznání víry

Vyznání víry bylo odedávna v shromážděních církve přítomno. Jeho funkce se nicméně v průběhu historického času proměňovala: Zatímco v úplně prvotních dobách mohla mít i určitou funkci zvěstnou, první jeho funkcí ve staré církvi poapoštolské doby bylo být rozpoznávacím znamením, *symbolem*, jímž se věřící navzájem poznávají. O něco později mělo význam předělu mezi otevřenou částí bohoslužby a její částí přístupnou pouze pokřtěným, zasvěceným. Po velkých theologických bojích 4. až 7. století nabylo významu kritéria pravověrnosti a příslušnosti k tomu či onomu kterému myšlenkově-politickému proudu či křesťanské sektě. Za středověku mu byl přiznáván význam především kultický. a nezanedbatelnou roli hrálo též jako osnova katecheze a kázání. V období reformace, pietismu a probuzeneckých hnutí, které svým způsobem trvá dodnes, nabylo opět úplně jiného významu, díky silně zdůrazňované teologii osobní víry. Jeho postavení tak opsalo od svých prvopočátků určitý oblouk: Na počátku

byl podstatou čin, akt vyznání a přiznání se k Ježíši Kristu a jeho církvi; obsah vyznání byl až na druhém místě. V období velkých theologických sporů byl naopak obsah textu silně zdůrazněn. Takové chápání přetrvávalo přes celý středověk a je ještě silně cítit i v době reformační, v 16. a 17. století, v katolicismu, pravoslaví a východních církvích dodnes. Oproti tomu mnohé protestantské církve dnes přistupují k vyznání víry více jako k symbolu osobní víry (ať už se jí přikládá jakýkoli význam), nežli jako k pojítce, které jejich denominaci stmeluje.

Jaké místo má tedy vyznání víry v bohoslužbě dnes? Domnívám se, že při jeho pronášení můžeme vnímat všechny jeho roviny a významy, snad kromě těch polemicky vyhocených. (Skutečně staré texty vyznání, mezi něž patří nejpoužívanější křesťanská symbola „apoštolské“ a částečně ještě nicejsko-konstantinopolské většinou nemívají v sobě příliš polemických hrotů.) Tak nám může být symbolum přiznáním se ke Kristu v jeho základní, existenciální rovině, i přiznáním se k jeho učení, ke společenství víry - k Církvi, může být modlitbou i upomenutím, orientací v duchovním světě. Soudím, že už pro to pro všechno má vyznání víry v bohoslužbě své místo. Jinou otázkou je ovšem, kdy, kde a jak často má být používáno, případně jakého symbola se má v bohoslužbě užívat, ale o těchto otázkách ještě pohovoříme, až na ně přijde řada v systematickém vyličení bohoslužby.

Mlčení

O významu mlčení pro bohoslužby nelze říci nic dost významného; mlčet by možná i zde bylo nejlepší. Proto, prosím vás, nechtějte každou sebemenší chvíličku ticha, které vznikne při bohoslužbě hned vyplnit zpěvem nebo čtením, preludováním nebo bůhví čím ještě. Je zvláštním rysem moderního člověka, že ho ticho provokuje. Lidé bývají z ticha nervózní. Proto se raději ohlušují všelijakými zvukovými chrliči, které už posléze ani nevnímají a které jim slouží k jedinému: aby se zbavili ticha. Zkusme se tedy nechat tichem vyprovokovat.

Ticho má v bohoslužbě své místo. Hlavně tam, kde je potřeba nechat vyznít něco důležitého, co se právě odehrálo. Proto by mělo mít své místo po evangeliu (po kázání) stejně jako po závěru eucharistické bohoslužby, po přijímání. Na těchto místech se ticho někdy nahrazuje jemnou, preludovanou hudbou. To není sice špatné, soudím však, že ticho je lepší. Hudba může přijít potom a připravit přechod k dalšímu ději.

Ticho je také místem soustředění *před* nějakou důležitou akcí. Tak ticho vzniká přirozeně na začátku společných přímlovných modliteb, i jinde. Ovšem v této funkci nebývá mlčení příliš využíváno a může tedy být pro společenství i nezvyklé. Rozhodneme-li se ticho použít na nějakém místě bohoslužby jako prostředek koncentrace před určitou její fází, mělo by o tom celé společenství vědět a být s tím srozuměno, aby nedocházelo k nedorozuměním.

Eucharistická bohoslužba křesťanské obce

V eucharistické bohoslužbě se snažíme pro sebe zpřítomnit nejdůležitější a vrcholnou událost Kristova života na Zemi, totiž jeho završení ve smrti, jíž se vydal za všechny, a hostinu, jíž pořádal jako znak a symbol takového završení o den dříve. Způsob, jakým se křesťanské společenství staví k slavení této bohoslužby je proto vskutku prubířským kamenem jeho postoje, kvintesencí křesťanství. Jsou pro ni jistě možné i některé "minimální" formy, jež splní funkci zpřítomňujícího činu (ne pouhé připomínky!), jak se tato základní křesťanská bohoslužba odehrávala například ve vězení doby minulé, nebo jen o něco bohatší, jež se konaly v tichosti v malých místnostech různých bytů. Pokud ale je pro to byt' jen minimální prostor, měla by bohoslužba zahrnout následující fáze:

- úvodní část (vyhovuje potřebám času)
- evangelium
- modlitba za potřeby světa
- obětování
- proměňování
- přijímání (communio)

Úvodní část

Vstupujeme-li do bohoslužby, vstupujeme-li do modlitby, děláme to na různých úrovních. Především bývá zvykem odebrat se na oddělené, vyhrazené místo, nebo, pokud se bohoslužba odehrává v domě, alespoň

k tomu speciálně upravený prostor. Tím provedeme nesmírně důležité vnější, prostorové vymezení naší modlitby. Modlitba a bohoslužba nejsou místem, kde by se měly vyřizovat běžné záležitosti tohoto světa. Odcházíme proto na vyhrazené místo - kostel, kaple, oratoř, jídelna, jeskyně, lesní mýtina, chór... a splňujeme tak první podmínku pro to, aby naše bohoslužba mohla být plodná.⁷ Má-li naše společenství kostel nebo kapli, už sám vstup nám často připomíná, že přicházíme na oddělené, posvátné místo - místo, které je zcela jiné a kde se vlastně stáváme jinými lidmi. K našemu oddělení od profánního světa a uvedení do modlitby může posloužit i několik dalších prvků:

Světlo

Jako lidé vnímáme každý prostor převážně zrakem (ale také sluchem - proto by měl být tichý, a čichem - mohl by být provoněný). Osvětlení a světlo, jakého se dané místnosti dostává, je pro nás tedy velmi důležité. Tady stojíme v trochu jiné situaci, než mnoho generací našich předků, za nichž se formovaly klasické podoby křesťanské liturgie. Středověké místnosti, bohaté i prosté, bývaly temné. Přesto křesťanství, pamětlivo svých antických kořenů nepřestávalo hovořit o Bohu jako o světle a Krista ztotožňovat se Sluncem. Při bohoslužbě

---

⁷ Je samozřejmé, že je to podmínka subjektivní, vztahující se na nás a nikoli na Boha, který je skutečně všudypřítomný a není ničím omezen. To člověk potřebuje ve svém nitru vytvořit prostor prostý světských starostí, prostor vnímání a přijímání, lásky a soustředěnosti na Boha.

se měl tedy jinak v šeru tonoucí prostor rozzářit co nejvíce. Nejpatrnější je to o velkých vigiliích - Štědrého dne a Bílé soboty. Když křesťanství později skoro zapomnělo na své prameny a místo jejich ožíváním se zabývalo věroučnými spory a upalováním protivníků, v době baroka, zůstalo zvykem, že se kostely stavějí temné, i když měla doba už zcela jiné technické prostředky a i celkový styl života a bydlení se změnil. Osvícenství se jevily kostely i církev natolik temné, že by obojí nejraději zrušilo. Ale do těch kostelů, které zbyly i po osvícenství, bylo třeba i nadále, v devatenáctém století, světlo přivádět. A jak se na umělé křesťanství sluší, posloužilo si světlem umělým. Technické možnosti minulého a předminulého století navíc umožnily lidstvu jednotlivé parametry jednoduše násobit, podle hesla: čím více (rychleji, přesněji, dále atd. atd.), tím větší pokrok. Takže kampak dnes v kostele se stowattovou žárovkou - směšné. 600 wattů, tisíc, dva tisíce...! - Otevřeně říkám, že se mi tato cesta nelíbí. Jistě, je potřeba, abychom se v kostele dobře cítili a aby i našemu zraku bylo pohodlně. Ale po pravdě řečeno - to v kostele montujeme hodinky, že potřebujeme vidět tak přesně na všechny detaily toho, co tam probíhá? Světlo je v kostele právě proto aby dotvářelo a citlivě modelovalo vytyčený prostor, to je jeho hlavní účel. Samozřejmě je tam také od toho, aby ten, kdo čte nebo zpívá (a neumí to z paměti), se mohl podívat do knihy. Doporučuji tedy pro kostelní a jiné prostory, kde se křesťané shromažďují k bohoslužbám

a modlitbám světlo tlumené, co nejpřirozenější a z přirozených zdrojů.

Potom také lépe vynikne to, co je součástí liturgických rubrik a běžně se dodržuje, že totiž na oltáři, kde se bude odehrávat proměna těla Páně, mají být zapálené aspoň dvě svíce. Svíce je prastarý symbol, v církvi zveřejněný a oslavený hlavně augustinovským velikonočním hymnem. Jenom se zamysleme, co vlastně taková svíce znamená: Odedávna lidstvo vědělo, že aby si posvítilo, potřebuje oheň. Oheň je v mnoha kulturách posvátný a pojímaný jako dar bohů (případně vyvzdorovaný na bozích nebo ukradený bohům), nebo je přímo bůh. Jenže i takto posvátný živel jako běžný oheň má pro svícení řadu nevýhod: produkuje podstatně více tepla než světla, je ho potřeba stále živit - spotřebuje spoustu dřeva, které nevratně stravuje, ničí a proměňuje na popel. Avšak co se děje ve svíci (nebo olejové lampičce)? Máme zde oheň, ten oheň ale hřeje jen málo, naproti tomu intenzívně svítí a svůj viditelný substrát - knot, případně svíci, téměř nestravuje! (A také po něm nezůstává žádný popel ani smrad.) Na čem se to ten oheň živí, když "tělesnou podstatu" svíce nebo kahanu nechává nedotčenou? Tam musí být něco neviditelného, něco "duchovního" - ano, olej je odedávna symbolem Ducha - co dává sílu k hoření.

Člověk, jenž dokáže jako svíce čerpat ze síly Ducha, bude zářit a bude účasten nejvyšší proměny - proměny materiálního substrátu v tělo Boha. To je poselství svíce na oltáři.

Průvod

Bývá dobrým zvykem, na kterém není třeba nic měnit, že shromažďování křesťanů končí a křesťanská bohoslužba začíná příchodem a pozdravem kněze. I tehdy, když se slaví bohatá liturgie s množstvím přísluhujících v mnohých rozličných funkcích, je kněz, zobrazující Krista, tím, kdo jejich přicházející průvod uzavírá. To má svůj hluboký význam. To, o co nám jde při křesťanské bohoslužbě, je, aby naše srdce i svět byly příchodem Krista proměněny. Na příchod Kristův se připravujeme jako jednotlivci i jako lidstvo mnoha způsoby - vzděláváme se, rozvíjíme své schopnosti, kultivujeme svůj život citový i mravní, budujeme společnost a stát. Příchodem Krista začíná úplně nové dějství v dramatu světa i v naší osobní historii. On je ten Nový, výhonek Jesse, který vypučel na starém kmeni. A je také knězem zasvěcujícím do nových mystérií, otvírajícím nový posvátný prostor v člověku. Příchodem Krista je zahájena naše věčná bohoslužba. Příchodem kněze se zahajuje každé z našich shromáždění.⁸

---

⁸ Otázka kněžství v křesťanství je složitá. Nechci zde vůbec určovat, *kdo* má být tímto knězem, jaké předpoklady má splňovat. V zásadě je pro tuto funkci vhodný každý křesťan, neboť všem křesťanům náleží být knězi Kristovými. Ale třebaže tomu je tak, většina církví v minulosti cítila, že je třeba dobře dbát na výběr těch, kdo mají ve společenství stanout na místě Kristově a jednat jeho jménem. I vyvinuly se v křesťanské církvi a církvích různé řády pro kněžství a kněze, jichž pro mnohá dobrá ustanovení, která v sobě mají, není možno jednoduše nedbat. Zabývat se touto otázkou zevrubně by silně přesáhlo záměr této útlé knížky a proto musíme ponechat otázku kněžství v křesťanské církvi jenom takto tajemně pootevřenu.

Zpěv

Příchod kněze se může odehrát v tichu a tak je potom prvním slovem bohoslužby knězovo "Pokoj Vám!" (nebo jiný pozdrav). Na začátku bohoslužby ale můžeme využít také proměny zvukem - úvod bohoslužby je jedno z nejvhodnějších míst pro zaznění hudby/zpěvu. Může to být kratičká znělka - něco na způsob pozdravu - ale také může být příprava delší a meditativnější.⁹ Takový delší a rozvinutější způsob můžeme zvolit, chceme-li se uvést do bohoslužby důkladněji. Navíc včlenění modliteb určených pro určitou dobu dne (např. v podobě tzv. kanonických hodin - viz oddíl Liturgia horarum (slavnost času)), recitace žalmů nebo delších modliteb může do úvodu k bohoslužbě vnést i další prvek - čas, o němž hovoříme v následujícím odstavci.

Poznámka o hymnech v tradici církve.

Křesťanské tradice (neboť by bylo chyba omezit se jen na jedinou z pestrých tradic křesťanských církví) nám zanechaly nepřeberné množství básnických textů, hymnů a písní. Poučený člověk z nich jistě dokáže vybrat to právě pro danou příležitost. Vyloženým hříchem je neustále omílání jinak krásného svým obsahem vánočního hymnu Gloria. Ten mimo dobu vánoční opravdu nemá v liturgii co dělat a jen zabírá místo hymnům (písním nebo textům) pro danou příležitost vhodnějším.¹⁰ V českém prostředí můžeme sáhnout třeba po pokladu starých literátských (bratrských a utrakvistických) písní, z nichž některé jsou koncipovány přímo tak, aby nahrazovaly části mešního

---

⁹ Mnohé z tradičně používaných vstupních zpěvů (žalmy, kyrie, tropy) už samy mají podobu opakující se - cyklickou, nebo až litanickou. V mnohých katolických kostelech bývalo také např. zvykem recitovat před mší modlitby růžence.

¹⁰ Toto píši u vědomí toho paradoxu, že historicky církev začala používat Gloria jako hymnus Velikonoční.

officia, ale i po písních barokních i novodobých. To ale už patří spíše do pasáže o hudbě v bohoslužbě.

Čas - liturgický rok

Začátek bohoslužby je místem, ve kterém si intenzivněji a jaksi zhuštěně uvědomujeme čas, konkrétní okamžik, v němž právě stojíme, i jeho souvislosti s cyklem dne, týdne, roku případně i delších cyklů¹¹. Domnívám se, že intenzita tohoto prožitku má co dělat se střetnutím námi vnímaného neměnného a stálého, co je přítomno (např. právě skrze liturgii a rituál) v každé bohoslužbě, a konkrétních okolností, jež nás při vstupu do bohoslužby provázejí. Žijeme ve světě, jehož časy a doby mají pro nás význam. V podstatě si nedokážu představit náš liturgický život bez opory v liturgickém roku, v němž se před námi postupně odvíjí tajemství spásy, bez jeho prožívání v textech, barvách, písních a náladě bohoslužby. Možná je to vše pohanství, jak tvrdí někteří Křesťané, ale kolik vrstev našeho nitra a naší kolektivní zkušenosti vlastně musí v nás Slovo proniknout, aby se dostalo k našemu pravému lidství? Jinými slovy: můžeme si dovolit odvrhnout při bohoslužbě to, v čem naše duše žije a co ke svému životu potřebuje? Vždyť Syn Boží přišel na zem, do pozemských podmínek, přijal člověčenství s jeho lidskou duší a jejími potřebami a rytmy. Ježíš (po svém) světil židovské svátky. Nic nenasvědčuje tomu, že by židovský liturgický rok

---

¹¹ Viz například Katolickou církví oprášený (a také řádně zneužívaný) koncept biblických jubileí (padesátiletých cyklů).

v kruhu Ježíšových učedníků zlehčován nebo nedodržován. Můžeme tedy i my využít plodů lidské kulturní zkušenosti, jež přisuzuje určitým dnům a okamžikům roku specifickou funkci a náladu a navíc jim můžeme dát křesťanskou interpretaci, *nový smysl*.

Co takovým obšírným úvodem vlastně míním? Chci říci, že úvodní kroky bohoslužby mohou (a měly by) mít různorodou povahu v závislosti na době a příležitosti: Někdy má bohoslužba ráz spíše vážný, kající - tehdy je vhodné vyznání hříchů a zpěv Kyrie, případně přímlybné a prosebné modlitby za odpuštění; jindy převládá v bohoslužbě tón radostný a ten by měl vyústit do hymnů a spontánních chval. Někde uprostřed mezi obojím stojí litanické Kyrie s tropy. Také je možno po vzoru Liturgie horarum recitovat na začátku bohoslužby například žalmy. Někdy může mešní bohoslužbě předcházet dlouhá meditativní modlitba typu matutina nebo adorace. Celá úvodní část by pak měla vyústit do krátkého shrnutí modlitbou, případně nazvanou *Collecta*, jež končí typickou doxologií: ...skrze Krista našeho Pána. Tím je naše vnímání připraveno na přijetí hlavních obsahů bohoslužby, z nichž (téměř univerzálně po celém křesťanském světě) první je Slovo.

Evangelium

Nyní jsou už naše mysli i srdce a veškeré orgány vnímání připraveny, aby přijaly nejdůležitější zvěst, jež se zjevuje Slovem. Evangelia jsou nejzákladnějšími spisy křesťanského poselství a nedají se nahradit ničím jiným.

V každé křesťanské bohoslužbě by měl zaznít aspoň jeden verš z evangelia. Není pravda, co tvrdí někteří zastánci evangelické tradice, že všechny spisy křesťanské bible jsou rovnocenné. Neplatí to ani v rámci Nového zákona. To je očividné, srovnáme-li např. mravní výklady v Pavlových listech, např. Gal, Tit s pasážemi vztahujícími se k týmž věcem v evangeliu (např. Jan 8,1-11). Protože se nám zatím nedostalo lepšího a dokonalejšího Zjevení než Evangelia, máme mu naslouchat se vši úctou a v rozdychtěné otevřenosti mysli, abychom pro sebe dokázali zachytit jiskru onoho poselství, jež věky nevybledlo a stále obnovuje a probouzí lidské mysli a srdce k následování cesty Nejvyššího. V církvích, které ctí hierarchické tradice proto bývá zvykem, že předčítání evangelia je vyhrazeno osobě uvnitř sboru vážené a zvlášť k jeho předčítání určené. Tou býval v prvokřesťanských dobách jáhen (diákon), dnes jeho funkce většinou splývá s funkcí obětujícího a předsedajícího kněze/biskupa. Kniha evangelia může být přinášena na vyvýšené místo, odkud se bude předčítat, ve slavnostním průvodu, doprovázena svícemi. To nás může upomenout na skutečnost osvětlení, jakého se dostává našemu duchu evangeliem. Průvod se může odehrávat za ticha nebo být doprovázen zpěvem. Starokřesťanský zpěv (převzatý z židovství) - Aleluja by ale měl určitě zaznít po přečtení Evangelia, ještě dříve, než se k tomu ustanovený kazatel ujme slova, aby zprostředkoval nové i staré myšlenky inspirované evangeliem přítomným. Pokud před evangeliem

předcházejí nějaká další (přípravná) čtení z posvátných textů menšího významu, měla by od sebe být oddělena zpěvem a případně i zarámována - krátkým - vysvětlujícím slovem. Zpěv může být vhodně vybrán především z žalmů, které jsou velmi oblíbenými texty v křesťanství dávno zdomácnělými, nebo z jiných hymnických textů popřípadě písní.

Kázání

Co se týče kázání, není nutno vždy a každé evangelium doprovázet kázáním. Je docela dobře možné, a nejen z časových důvodů, kázání zcela vypustit. Někdy se tím může naopak účinek slova zvýšit. Pokud po evangeliu kázání následuje, mělo by s ním mít určité styčné body, jakkoli nemusí být jen jeho otrockou parafrází. (Ta by byla jen zbytečným a význam snižujícím opakováním o několik pater níže toho, co již zaznělo.) Kázání by mělo odhalovat co možná netušené souvislosti a tak by mělo být tím "novým", co může ze své moudrosti nabídnout pravý učitel Zákona (Mt 13,52). Proto je také dobře, pokud se kázání při bohoslužbě svěří v obci právě pobývajícimu *hostu* (je-li schopen kázání se ujmout). Kázání může být delší, nebo i zcela krátké, nikdy by však nemělo být zdlouhavé. Mlčet může být lepší, není-li co říci.

Osobně mi leží na srdci u kázání ještě jedno: Za kázáním by mělo být cítit osobní svědectví člověka jenž mluví, jeho zanícení a úctu k věcem o nichž mluví. Nemám nic proti intelektuálním kázáním, pokud jsou skutečně dobrá

a pečlivě připravená. Kázání by ale mělo kromě povzbuzení mysli i zapalovat srdce

Vyznání víry

Běžně se uvádí, že vyznání víry v bohoslužbě (symbolum) je odpovědí na slyšené slovo, na evangelium a kázání. Kromě toho má také funkci jakési tečky za první, zvěstovatelskou částí bohoslužby, za částí, která oslovuje především myšlení. V části věnované obecným liturgickým formám jsme poměrně podrobně probrali, co všechno může být vyznáním víry vyjadřováno. Je nesporné, že v současné době se oslabuje jeho funkce dogmatická, popřípadě církevně definiční a naopak vzrůstá jeho chápání jako osobního vyznání. Pro osobní vyznání ale nejde vždy nalézt všem přijatelnou formulaci, protože naše osobní víry se - i v rámci křesťanské církve - velmi liší. Nabízí se několik řešení:

- Aby symbolum recitoval pouze kněz, nebo jiný v ten den vybraný člen společenství.
- Aby se symbolum vkládalo do bohoslužby jen na určité významné neděle a svátky a jindy se zcela vypouštělo.
- Aby se společenství samo pokusilo formulovat nejpodstatnější body, v nichž spočívá jeho víra.

Poslední varianta vypadá velmi divoce, zvláště uvědomíme-li si, kolik sporů, štěpení i bojů se nahromadilo v minulosti právě okolo formulace vyznání víry. My ale vůbec nevybízíme ke štěpení

církve: Za prvé nemusíme takové skupinově formulované vyznání považovat za nic normativního, pouze za pokus o společné nalezení a formulování nejvýznamnějších ohnisek, na něž se koncentruje duchovní život společenství. Je ovšem pravda, že takové vyznání nemusí splňovat to, co se od symbola očekává, totiž že bude shrnovat celý duchovní obzor a výhled daného společenství v jakési univerzální perspektivě. Proto bychom se neměli zříkat ani používání tradičních vyznání církve. Za druhé pak bychom už konečně měli definitivně oddělit otázky církevně-organizační od otázek víry. Nikdo, kdo se sám, dobrovolně přidá k určité církvi, by od ní neměl být vylučován nebo ostrakizován pro svou víru. Potom by nikomu nemělo vadit, že to či ono společenství formuluje svou víru poněkud odlišně a v bohoslužbě používá trochu jiné texty nežli jeho mateřská církev.

Modlitba za potřeby světa

Mnohem větší význam má ale následující část bohoslužby, již je obsáhlá modlitba za potřeby světa. Vlastně jde o druhý ze tří vrcholů bohoslužby. Je potěšitelné, že v současné době i v církvích hodně institučně svázaných vzrůstá podíl laických křesťanů na modlitebním životě a především na modlitbách přednášených při eucharistické bohoslužbě. Katolická praxe litanických modliteb podpořených odpovědí celého společenství zde měla i dříve určitý předstih před (tradičním) evangelictvím, kde celou modlitbu vymýšlí

a přednáší předsedající kazatel a společenství je odsouzeno pouze k pasivnímu naslouchání, lhotejno dokáží-li se s pronášenými slovy ztotožnit či ne. Je-li hlavní bolestí liturgickým modliteb v evangelické církvi mnohomluvnost, odtažitost a schematičnost (srv. Mt 6,7!), u katolických přímluvných modliteb je to podobné: modlitby (mají většinou formu přímluvy) bývají kratší, ale silně trpí sebestředností a neschopností nahlédnout potřeby světa (přímluvy typu „abychom dostatečně prožívali tajemství xxx“). Vrcholem úpadku pak je používání různých prefabrikovaných „sbírek“, které shromáždil církevní praktici v dobré víře ku pomoci kněží a jejich obcí.¹²

Čtenář se asi nyní cítí poněkud bezradně a neví, co tedy vlastně chci. Na jedné straně tvrdím, že modlitby mají být osobní, na druhé straně zavrhují modlitby za osobní (byť „duchovní“) potřeby. Kudy vede správná cesta?

Především si musíme uvědomit, že společné přímluvné (prosebné, děkovné) modlitby jsou opravdu jednou z nejvýznamnějších složek bohoslužby. Není je možné jen tak odbýt tím, že se „něco přečte“. Zde je potřeba, aby celé společenství, každý jeho člen, maximálně rozvinuli svou vnímavost a tvořivost. Modlitby musí vycházet z toho, jak se v našem nitru odrážejí veliké

---

¹² To se ovšem netýká podobných sbírek starokřesťanských; ty vyrůstaly většinou ze skutečného života dané církve a z jeho hluboké víry a dodnes mohou být cenným přínosem k formulaci společných proseb, především v případech, kdy je shromáždění opravdu velké a je třeba dát jeho modlitbám nějaký pevnější řád.

bolesti a procesy světa, i veliké „malé“ bolesti a osobní tragédie našich bližních. Nedokážeme-li to, mrháme drahocenným potenciálem, který máme z příslibu Kristova: „Vše, oč budete v modlitbě prosit, dostanete.“ (Mt 21,22) My musíme této své moci využít, musíme pro dobro světa využít naší otevřené cesty k Bohu, jíž je Kristus. Poneseme-li toto ve svém vědomí, potom již budeme vědět, zač se máme modlit (srv. Řím 8,26). Jednotlivé modlitby mohou být sice předem připravené (za účasti pokud možno širokého kruhu členů shromáždění), ale nikdy by neměly být shora vnucované (stylem "ty řekneš to a ty zas ono") a vždy musí být dán prostor svobodnému vyjádření kohokoli z přítomných. Tento moment považuji za nesmírně důležitý. Jde zde totiž o duchovní svobodu společenství, která nesmí být nikým a nikdy omezena, má-li společenství zůstat církví Kristovou. Tvrdím, že schopnost svobodně formulovat a vyslovit modlitbu je přímým ukazatelem duchovní vyspělosti společenství, kterou je nutno podporovat, ke které je nutno vychovávat, kterou je nutno kultivovat. Znovuzavedení přímluvných modliteb do katolické mešní bohoslužby je velkým výdobytkem pokoncilní liturgie – do té doby byly přímluvy přítomny pouze v mnišských hodinkách a při veřejných bohoslužbách se používaly pouze speciálních příležitostech – například na Velký pátek. Také základní forma byla zvolena velmi šťastně – krátké, sevřené, jednověté prosby, které vyvolávají v duši modlícího se okamžitý intenzivní zážitek (například na rozdíl od delších, často prokomponovaných forem, jež se

modlí liturg před obcí v evangelických církvích; osobně mám dojem, že čím je prosba delší, tím více je v ní prostoru pro spekulaci a vnitřní nepravdivost). Tyto nové přímluvy tak v leccčems připomínají pravoslavné *ektenie*, mnohočetné krátké přímluvné modlitby, jež vyplňují, skoro bych řekl zamořují velkou část pravoslavné liturgie. Tyto pravoslavné modlitby mají však vůči katolickým jednu nezanetbatelnou přednost – je na ně jednotná odpověď, a tou je *Kyrie eleison* popř. v církevnělovanské verzi *Gospodi pomiluj*. V západní katolické pokoncilní liturgii nebylo zvolena jednotná odpověď na přímluvy. Tento jistě dobrý úmysl, ponechat prostor jednotlivým obcím, aby samy formovaly svůj modlitební život však v našich zemích nakonec dospěl ke zvyklosti používat jednu jedinou odpověď. „*Prosíme Tě, vyslyš nás!*“ Soudím, že tato odpověď je nemístná z několika důvodů.

Především: Každého už asi napadlo, že je to vlastně trochu podivné, dodávat k vyslovené modlitbě – ať je jakákoli – dovětek, typu: „a tuhle, prosím, vyslyš“; jako by to byl dopis a my bychom na něj lepili nálepku „doporučeně“. Nestačí sama modlitba? Tou vyslovujeme svou prosbu nebo přímluvu. Nutit Boha, aby nás „vyslyšel“ je přece trochu nemístné – to my Mu máme předepisovat, co má dělat?

„Prosíme Tě, vyslyš nás“ však bylo v tridentské liturgii. Je to překlad latinského *Te rogamus, audi nos*. Toto zvolání se používalo především v litaniích. Ale – české „Prosíme Tě, vyslyš nás.“ není *přesný* překlad onoho

latiského *Te rogamus audi nos*. Ten by musel znít: Prosíme Tě, *slyš* nás. A to je něco dost jiného. Žádáme-li Boha, aby nás *slyšel*, dodáváme tím sice své prosbě také naléhavosti (což vzhledem k Bohu není vlastně potřeba, pouze vzhledem k nám), ale ponecháváme Bohu volné ruce a nesnažíme se ovlivňovat jeho úradky. Liturgická praxe bude nakonec asi také odpovědí na to, proč se taková zpotvořená forma prosby v liturgii vůbec prosadila: *Pro-sí-me-tě-vy-slyš-nás* má stejný počet slabik (7) jako to latinské *Te-ro-ga-mus-au-di-nos* a může tak nahradit latinu ve zpívaných litaních.

Co s tím? Především bych doporučoval nepoužívat to tisíckrát přežvýkané „Prosíme Tě vyslyš nás.“ Pokusit se ho nahradit přesným překladem latinské formule by asi působilo trochu potíže – věřící by byli zmateni. Ale máme jiné formule, jimiž můžeme vyjádřit svoji sjednocenost s přednesenou přímluvou/krátkou modlitbou. Především je to leckde používané „Pane smiluj se“, případně i v jeho všecírkevní, ekumenické, všude srozumitelné podobě „Kyrie eleison“. Ještě starší, již Pavlovými listy (viz 1 Kor 14,16) zmiňované je „Amen“. Mimochodem, ani tato prosba neznamená „staň se“, což je mezi lidmi dost rozšířený výklad tohoto hebrejského slova, ale „*Tak je to pravdivé*“, „*Tak je to pravda*“, případně „*vpravdě*“ (srv. Ježíšovo časté „Amen, amen, říkám ti/vám...“, které modernější překlady většinou překládají „Vpravdě, říkám ti/vám...). Znamená sjednocení posluchače se slovem, jež zaznělo a vnitřní

přisvědčení. A o to přece při našich prosbách a přímlovách jde.

Obětování

Obětování je velmi podstatnou částí eucharistické bohoslužby, protože vyjadřuje, co vlastně Kristus udělal. Jeho činem byla oběť. Možná je pro nás dnes těžké si to uvědomit, ale oběť stojí vždy na počátku něčeho nového. Pro novou úrodu je třeba oběti pšeničného zrna. Jeho plodivá síla z něj nemůže vyjít, nebude-li rozrušena, zničena jeho forma. I náš život zůstane neplodným, nedáme-li ho zcela všanc, nezmaříme-li své plány pro nejistý cíl, nevydáme-li se zcela světu, nenecháme-li se jím semlít na padrt', vymačkat a zničit. To, že naše oběť bude přijata, má záruku v tom, že obětujeme Bohu, a nikoli bohům. Bohové totiž nemusí být všude, jejich působení je omezené a i při nejlepší vůli se nemusíme strefit právě tam, kde jejich vůle působí. Budeme-li se vši mocí snažit zalíbit veřejnému mínění, například, můžeme nakonec dojít úspěchu. Ale můžeme také skončit jako směšní šašci a oběť našeho života, našeho soukromí včetně *sacrificia intellectus* bude zcela marná. Vydáme-li své životy Bohu, nemůžeme ho minout, neboť přijímající Boží ruka je všude. Ona nás a naši oběť uchopí a přenesení tam, kde vydá plod.

Další zárukou toho, že obětujeme správně, je, že obětujeme ve jménu Kristově, ve jménu jeho oběti a v ztotožnění se s ní. Kristova oběť byla něčím velmi zvláštním, neboť to byla oběť pro umožnění dalšího

vývoje lidstva, již se lidstvu otevřela nová budoucnost. Kristova oběť otevřela každému člověku jako jednotlivci dveře k Bohu.

Je tedy obětování částí bohoslužby nesmírně náročnou na vnitřní výkon a soustředění kněze i všech spolustolujících a spoluvytvářejících tělo Kristovo. Zde je opravdu zapotřebí silného vnitřního úmyslu, soustředění vědomí a vůle a jejich zaměření na Kristovo dílo, na jeho oběť, asi tak jak chasidští rabíni důtklivě lpí na vytvoření správné *kawany*, intence. Samozřejmostí je takové soustředění u obětujícího. Ale celá křesťanská obec se v ten okamžik stává jedním tělem a tudíž jsou do tohoto posvátného dění vtaženi úplně všichni. Žádný z přítomných nemůže zůstat nezúčastněn. Jedině tak splníme tu podstatnou podmínku oběti - aby byla obětí *nás samých* - abychom jí my mohli být proměněni.

Proměňování

Bylo-li správně, s vážným úmyslem a soustředěním provedeno obětování, následující akt proměnění musí být jeho nutným a logickým důsledkem. V obraze zde zažíváme to, co v tisícových formách spatřujeme v životě světa, totiž jak to, co bylo dáno všanc, co jsme uvolnili ze svého vlastnictví, ze sféry, kterou vládne naše já, co bylo pro nás tím zmařeno, dostává zázračným způsobem nový život a my často požíváme z jeho plodů. Obětované zrno je proměněno v život a posléze v chléb, jenž můžeme požívat. Jediné, co zde můžeme dělat, je tuto proměnu pozorovat a potvrdit. Potvrzující slovo, formule,

je zároveň formulí moci, jež uvolňuje síly v procesu skryté, aby se mohl dít a zároveň formulí zjevující, zasvěcovací, jež otevírá naše smysly pro to co se už děje, abychom to dokázali postřehnout a mohli toho být účastni. A protože nakonec jsme vždy my sami onou obětí, kterou přinášíme v podobě pozemských darů, jsme to i my, kdo jsme tímto podivuhodným a posvátným dějem proměněni. Vydáváme, svou vůli, své citění i smýšlení proudu Ducha, Bohu a hle, co se z nich stane? Tělo a krev Kristova, nová smlouva mezi Bohem a lidmi, zárodek a počátek budoucího věku, Nového Jeruzaléma. Ale opět zdůrazňuji: této proměny jsme sami v sobě schopni jen tehdy, jestliže jsme spolu s Kristem byli zrazeni, rozptýleni, rozlámáni, na smrt vydáni; jestliže jsme celou svou duši vylili v odpuštění a v lásce pro naše přátele. Ano, pak přichází posvěcující Duch Boží a činí z našich darů dary Nového světa. Dary, které neslouží k užitku pouze nám, ale všemu a všem.

Proces počínající obětováním a vedoucí až těsně k přijímání bývá v liturgických církvích ztvárněn v takzvané *anafoře* resp. *eucharistické modlitbě*. Bývá to dlouhá v podstatě monologická modlitba předsedajícího, občas přerušovaná krátkými aklamacemi obce a má za hlavní úkol zpřítomnit onu posvátnou proměnu nesvatého ve svaté, obyčejného v božské. Sám akt obětování do ní někdy bývá pojat, častěji však stojí mimo. Několik takových příkladných modliteb je jakožto příloha i součástí tohoto spisku.

Poznámka o podobě symbolů chleba a vína

*O konkrétní podobě chleba a vína v liturgii užívaného panují až podnes spory mezi církvemi západními a východními, ale i mezi jednotlivými západními církvemi navzájem. Nehodlám zde řešit otázky zda chléb pro liturgii má být kvašený nebo nekvašený (1Kor 5,7-8, kde se požaduje chléb nekvašený se dá vykládat tak, že to má platit pouze o velikonocích, nebo dokonce pouze symbolicky; je třeba uvážit i skutečnost, že nekvašený chléb je nám zde ve střední Evropě poněkud kulturně odtazitou věcí - neznáme nic podobného z běžného života - a přitom eucharistie by měla vyrůstat z té nejběžnější a nejhmatatelnější skutečnosti a na ní nechat zazářit zázrak proměnění) Také kvalita vína je spíše záležitostí kulturní, než čistě liturgickou. Důležité ale je, aby v liturgii bylo obé přítomno, obětováno a proměněno. Chléb pro liturgii by měl být celistvý, oblého nebo kulatého tvaru (aby naznačoval celistvost a úplnost Boží oběti). Během slov ustanovení/proměnění "jež se za vás vydává (doslova: "láme")" ho obětující kněz rozlomí napůl. Dále v lámání nepokračuje, neboť Kristus, na jehož místě nyní kněz ve shromáždění stojí, se obětoval jen jednou. Rozmnožování jeho díla, napodobování a opakování jeho oběti ve vzájemném společenství, ve sdílení (communio), je už dílem křesťanů, kteří mají na Kristu **podíl**.¹³ Podobně i víno by mělo být*

---

¹³ A proto liturgicky spadá až do fáze bohoslužby, do níž se aktivně zapojují všichni přítomní křesťané, do fáze po pozdravu pokoje, kdy nastává vzájemné sdílení (communio).

v jedné, důstojné nádobě, ze které může pít množství lidí. Používání miniaturních, předem připravených hostií (partikulí), které je velmi rozšířené¹⁴, podle mého názoru snižuje sílu symbolu a do jisté míry jej znehodnocuje, neboť co je to za sdílení a společenství, kde každý dostane předem připravenou "porci"? Kde je jednota, kterou znázorňuje jeden chléb? Kde je spojení se zemí a jejími plody, které je v symbolu chleba také přítomno?

Přijímání (communio)

Co tedy znamená přijímat z těchto darů? Znamená to sdílet se v lásce se všemi, kdo jsou vůči ní otevřeni, o plody našeho vlastního úsilí, plody pročištěné a proměněné Duchem božím. - Prakticky to znamená, že v okamžiku přijímání padají veškeré bariéry, křesťané se objímají jako bratři, nebo spíše jako malé děti a radují se ze své účasti na Pánu a jeho darech; radují se ne za sebe, ale jeden za druhého, že mu Pán dal být účastným jeho velikého díla. Vyjadřujeme to mohutným uvolněním, v okamžiku přijímání (resp. před ním) by měli křesťané shromáždění ve společenství usilovat o co nejtěsnější kontakt; nemusí být nutně fyzický, ale měli bychom si uvědomit a vnímat přítomnost jednoho každého, kdo je s námi v ten okamžik spojen ve společenství. Krásný zvyk je vyjadřovat si křesťanskou lásku objetím nebo políbením. Samo přijímání je nejlépe konat v kruhu, v němž se mohou vysluhující volně pohybovat

---

¹⁴ Zažil jsem dokonce i variantu s podobně "naporcovaným" vínem v drobných "stampříčkách"

od jednoho k druhému, nebo v němž si mohou přijímající podávat chléb a kalich jeden druhému. Je-li shromáždění větší a přijímajících tudíž větší počet je možnou utvořit takových kruhů několik, současně nebo postupně, nebo je možno, aby křesťané přistupovali k dvojici vysluhujících v procesí. Přijímání se může odehrávat v tichu, nebo za zpěvu, v každém případě by ale měl být buď na jeho začátku nebo po jeho skončení umožněn okamžik tiché reflexi.

Tím je křesťanská bohoslužba, bohoslužba eucharistie, díkůvzdání dokonána. Jenom krátkým ohlédnutím (antifonou) se vracíme na počátek bohoslužby a uvědomíme si její náladu, asi tak jako když z vrcholu hory, ještě naposledy změříme jedním pohledem výšku již jsme vystoupali, než se pustíme do sestupu. Po krátkém požehnání se společenství rozchází. Odchází naplňovat a posvěcovat život silou Ducha, silou Kristovou.

Neeucharistická bohoslužba křesťanské obce

Bylo by chyba, kdyby se život církve vyčerpával pouze slavením eucharistické bohoslužby, jakkoli je ona základní a nejdůležitější formou společného života církve. Život je nesmírně rozmanitý a stejně rozmanité jsou i životní potřeby člověka. Nikdy proto nemůže jedna jediná forma obsáhnout a uspokojit veškeré tužby lidského nitra, ani veškeré tužby kolektivní, které je možno realizovat jen v rámci určitého celku. Následující

přehled nejrůznějších doplňkových forem bohoslužby, jaké se mohou odehrávat v křesťanské obci je tedy spíše jakýmsi pokusem o zachycení kreativní mízy u několika jejích možných forem. Některé z následujících forem bohoslužby jsou odvozeny z prvků a částí velké eucharistické bohoslužby, jiné jsou na ní zcela nezávislé. V žádném případě ale to nemůže být vyčerpávající souhrn všech myslitelných forem společného lidského vyjádření před Boží tváří.

Modlitební bohoslužba

Člověk je ve svém životě neustále ohrožován nesčetnými vlivy mimo jeho dosah. A nejen jednotlivec, i svět podobně trpí. Jsou věci, které bychom tak rádi změnili, ale nemáme k tomu síly; a jsou i věci, jichž se děsíme a vůbec nevíme, odkud se vzaly, a jak se proti nim bránit. Vidíme své bližní v nejrůznějších potřebách, v nichž jim můžeme pomoci jen zčásti, nebo vůbec ne. Cítíme potřeby světa - a stojíme proti nim s prázdnýma rukama. Mnozí křesťané takto intenzívně vnímají bídu světa (obzvláště dnes, v době intenzívní masové komunikace, víme skoro o všem, co se na světě děje) a vede je to k tomu, aby se spojili v modlitbách a v pláči vyjevili svou neschopnost a bídu Bohu. Takové počínání není marné, sílu modlitby všichni známe. A nepodaří-li se nám modlitbou změnit svět okamžitě (byť i to se děje) vždy se nám podaří změnit svá srdce a přiblížit je Bohu. Takový je smysl prosebných a přímluvných modliteb. Z proměněného srdce pak mohou vytrysknout chvály a

klanění a dobrořečení, které opět mají nemalý vliv na svět. Je tedy užitečné, aby se křesťané modlili, a především aby se modlili společně. V modlitebním společenství totiž často funguje jakási empatie, sdílení myšlenek - jeden přijímá za své prosbu druhého a společně ji předkládají Bohu.

Pro modlitební bohoslužbu proto není potřebné ani žádoucí klást nějaká přísná pravidla. Mělo by jí předcházet něco, co umožní jejím účastníkům utiřit svou duši a společně se vyladit: ztišení, meditace, recitace žalmů, nebo společný zpěv (nejlépe opět prokládaný okamžiky tichého soustředění). Bývá v křesťanských sborech dobrým zvykem, že své společné prosby uzavírají z úcty vůči Kristu a jeho poselství modlitbou Páně. Po ní může ještě následovat vyznění v podobě zpěvu, tance, společného sdílení se...

Poměrně propracovanou a moudrou formu zde představuje typ modlitby užívaný komunitou v Taizé (a různými jinými - je až překvapivé, jak mnohé křesťanské skupiny nyní formují své modlitby v podstatě podle vzoru: zpěv - modlitba - ticho) a na ní zde také odkazují. Jsou ovšem i jiné modely, některé více méně podobné, některé odchylnější.¹⁵

---

¹⁵ Snad by bylo přeci jenom dobré zmínit alespoň jeden takový typ. Mám na mysli modlitbu litanickou. Ta sice neposkytuje prostor pro vlastní formulaci myšlenek a přání, zato však svojí formou opakovaných krátkých invokací tvořených podle určitého vzoru a variujících určité dané téma poskytuje velmi účinný prostředek ke koncentraci sil modlícího se společenství. Specifickým typem litanie jsou litanie ke svatým, kde se nemění vlastní obsah (prosba) ale jakoby se měnil její adresát. To je však pouze zdání - veškeré naše prosby jsou adresovány Bohu. Vyslovováním

Bohoslužba (slavnost) slova

Bohoslužba slova je příležitostí, jak dát v plné míře a síle zaznít svatým textům a doprovodit je výkladem, ale i dalšími texty, které je osvětlují nebo rozvíjejí - komentáře, životopisy, polemické texty, nebo např. básně. Je příležitostí dát zaznít textům z původně jiných náboženských tradic a k tomu společně hledat jejich pochopení. Měla by se konat v přátelské, uvolněné atmosféře, ale neměla by ztrácet ze zřetele svůj cíl. Neměla by tedy zabíhat do planého vtipkování a do hovoru o ničem. Mimo jiné je také příležitostí uvědomit si, jak veliký dar máme v řeči, že řeč je nám univerzálním nástrojem, bez něhož bychom nemohli rozvinout své myšlení. U příležitosti slavnosti slova si připomínáme, že vlastně každé naše vyslovené slovo by mělo být bohoslužbou. Vše by se při takové bohoslužbě mělo soustřeďovat k pochopení a nahlédnutí. Vždyť slova jsou nám mostem k poznání. A i sám Bůh když hleděl navštívit lidstvo a chtěl mu pomoci v jeho nouzi mohl být lidmi přijat právě jako Slovo, jak to dosvědčuje nejen první a největší křesťanský theolog Jan, ale i mnozí jiní pisatelé jeho doby i pozdější. A úplně samozřejmá poznámka na závěr: I bohoslužba zaměřená

---

jmen svatých, spíše hledáme jen jakoby další bližní, další, kdo budou na naší modlitbě (nezapomeňme - konáme ji ve společenství) zúčastnění a zabarví naši prosbu svým specifickým přínosem a pochopením a stanou se nám tak (částečnými) prostředníky. Vždyť společenství umocňuje své síly s každým dalším členem, který se do společné modlitby zapojí. Skrze přítomnost dalších a dalších bratří se naše služba Bohu v modlitbě pozvedá k větší a větší dokonalosti.

na slovo může (s výhodou) využít v krátké formě i některé další prvky bohoslužby (tiché soustředění, modlitbu).

Slavnost hudby

Veškeré múzické činnosti a především hudba pozvedají lidská srdce neuvěřitelným způsobem ze rmutu všednosti a dodávají obrovské síly a působí veliké nadšení. Proto by tam, kde je to možné, kromě hudby znějící při bohoslužbách (o té jsem řekl, že by jí mělo být spíše méně než více), měl být dán prostor i hudbě samotné, nedoprovázené ničím dalším, snad jen kratičkým slovem nebo modlitbou na úvod nebo na závěr. (A spíše *jen* na úvod, nebo *jen* na závěr; hudba dostatečně silná má právo znít ještě dlouho v duších odcházejících.) A jaká hudba má tu moc naplnit lidskou duši? Nebýt mohutného úpadku hudební kultury v několika posledních desetiletích mohl bych odpovědět: téměř každá. Takto musím odpovědět: každá hudba, která nezradila svou podstatu, zůstala hudbou a nestala se spotřebním zbožím.

Hudby, která už není hudbou, je v dnešní době, bohužel mnoho. Ze všech možných koutů v obchodech v institucích, z telefonního sluchátka a bůhví kde ještě se na nás hrne něco příšerného, neartikulovaného, neneandrtálského, co drží pohromadě jen pochodový takt mechanicky bušících, stále stejných dob. (To, prosím, není *rytmus*_Rytmus, řecký *αριθμός*, znamená odvíjení času odpovídající určitému řádu všehomíra, a ten se, jak známo, neřídí podle pochodujících holínek.) Nenosme si takové smetí do prostoru naší modlitby.

Pouť a procesí (slavnost místa)

Hovořit o pouti a procesí jako o formách bohoslužby je kontroverzní téma. Ne že by tyto formy bohoslužby nebyly tradiční. Jsou to formy velmi dávné, ba prastaré, v křesťanství používané od doby, kdy se křesťanství smělo poprvé veřejně projevit. Již ze čtvrtého století máme zprávu o putování poutnice Egerie do Jeruzaléma. Ohromný rozvoj prožívá poutnické hnutí ve středověku: Počínaje misijním putováním irských i latinských mnichů, přes poutě za vzděláním a duchovním poznáním do škol (Chartres apod.), poutě k svatým ostatkům, pouť za svatým grálem, do Říma a - pouť pro středověk nejcennější, která nakonec zavdala popud až k válečné expanzi Západu na Východ - pouť do Svaté země a do Jeruzaléma. Reformace pouti a procesí odmítla. Měly pro ni příliš světský charakter. I dnes mnoho křesťanů poutě a procesí odmítá. Takový postoj má své oprávnění - vždyť Bůh je Duch a není pravda, že by se vyskytoval právě jen na jednom konkrétním místě a vlastně se nevyskytuje na žádném místě. Současně platí i opak: že Boha je možno nalézt všude, tedy i na každém konkrétním místě.

Ptáte se, proč tolik slovíčkaření? Protože se zde snažím rozlišit mezi "objektivní pravdou" o Bohu a subjektivní lidskou disponovaností. Prvního se týká první výrok, druhého pak druhý. Pro člověka platí: Ano, drahý člověče, všude můžeš narazit na Boží stopu, ty však nevíš, kde se ti taková věc přihodí. To ovšem není argument proti, ale ani pro poutě a procesí. Tím je až

následující: Člověk nebyl nadarmo vystaven měnícím se podmínkám pozemskosti s její nestálostí a proměnlivostí, s její nestejností, růzností a pestrostí. Je to pro něj důležitá zkouška a škola. Proto je dobré, když jsme za života vystavováni *různým* podmínkám. Ve většině případů to za nás zařídí osud. Často však můžeme cítit jisté vnitřní nutkání a puzení změnit své stávající podmínky, *vydat se na cestu*, na pouť. Nemluvím teď o tékavosti vyplývající z nezvládnuté psychiky, i když i ta patří k lidskému živobytí. Jsou i hlubší popudy. Můžeme je pro jednoduchost označit jako Boží hlas. A zde má křesťanská tradice před očima jednoznačný a všemi sdílený a oceňovaný příklad Abrahámův. Není jediným příkladem z křesťanských písem, kde odchod na nové místo je spojován s poznáním a naplněním Boží vůle (mnohé praotecké i prorocké příběhy, ale i skutky apoštolské apod.).

Jestliže tedy jako křesťané navštěvujeme různá místa, oslavujeme tím jednak mnohotvárnou přítomnost Boží, ale také se vystavujeme příležitosti oslovení, zasažení, tím či oním z konkrétní specifiky daného místa. Koneckonců to, že křesťané budovali a budují svatyně na různých významných a zvláštních místech, kde se potom scházejí k bohoslužbám, není jen proto, aby měli nějaké stálé místo, kde se scházet. Taková shromaždiště křesťané budují také a mnohdy se vnějšně ničím neodlišují. Ale ať mi nikdo netvrdí, že vesničané, kteří si postavili kostelík na strmém vršku 2 kilometry od vesnice, tak učinili v praktické snaze najít nejlépe

vyhovující místo pro svá pravidelná nedělní shromáždění.

Nevím, jestli jsem vás přesvědčil o potřebnosti a vhodnosti poutí pro křesťanský život, ale pokud ano, zamysleme se nyní, jak by pouť jakožto forma bohoslužby mohla vypadat. Dříve, v dobách rozmachu poutnického hnutí, ale vlastně až do předminulého (19.) století byla její podoba jednoznačně dána: pěšky (možná i bos), nebo maximálně s využitím dobytčete - mezka, osla. Pout' na koni by už asi nebyla vnímána zrovna jako příklad pokory. Cestovní možnosti minulých dob byly ovšem ve srovnávání s našimi velmi omezené. Jak ale má vypadat pouť dnes, respektive jaké cestování můžeme pojmout jako bohoslužbu?

Zkusme se ještě jednou zamyslet nad tím, co nás vůbec přivedlo k úvahám o pouti jako o vyjádření křesťanského vztahu k Bohu, o jejím smyslu. Řekli jsme, že cílem pouti je co největší přilnutí ke konkrétnosti a proměnlivosti (nestálosti) života, co nejhlubší splynutí se zemí a její drsností, nerovností, nehomogeností, tvrdostí i krutostí. Vystavení se změnám nejrůznějšího typu a podmínkám různých oblastí. Proto i dnes platí: pro putování, které si stanoví za cíl prožití této skutečnosti, je ideální způsob jít pěšky. Téměř stejně vhodné se jeví i další způsoby, při nichž dochází k silnému kontaktu s okolím a k nasazení vlastní síly - jízda na kole, na koni¹⁶. Až pro ty, kdo nejsou takové

---

¹⁶ Nezmínili jsme zde jeden z tradičních způsobů pouti, to jest plavbu na lodi. Je velická škoda, že díky ohromnému rozvoji letecké dopravy již

námahy fyzicky schopni (staří lidé), přicházejí v úvahu další způsoby cestování. Za všech okolností bychom se ale na pouti měli vystríhat jakéhokoli luxusu, používání služeb "turistického průmyslu" (kromě těch nejnezbytnějších - jídlo a nocleh), zbytečných odboček a rozptylování, jakož i prostředků zbytečně urychlujících nebo usnadňujících naši cestu (létání). Měli bychom dbát na to, aby naše cestování bylo ekologicky šetrné a zatížilo zemi i obyvatele místa, kde právě jsme, co nejméně. Vždyť právě putování je silným prostředkem, abychom si uvědomili přechodnost a nestálost našeho živobytí, abychom nabyli jakési lehkosti vůči životu.

Pro ty, kteří dočetli až sem, může být překvapující, že jsem se zatím zabýval převážně průběhem cesty a ne jejím cílem. S cílem pouti i jakékoli cesty je to totiž všelijaké. Může být pouť, jejíž cíl dopředu známe a máme předem určen (do Říma, k severnímu pólu), ale jsou i cesty a poutě úplně jiného charakteru, cesty mající podobu hledání (angl. *quest*). Často v nich jde o nalezení čehosi, čehož přesnou podobu vlastně neznáme a co se nám vyjeví až během cesty. Zážitek a průběh cesty je pak její přímou součástí spoluutvářející její "cíl".¹⁷

---

nyní prakticky nemáme možnost vyzkoušet si zážitky, jaké člověka doprovázejí při "nekonečné" plavbě na moři. O jak důležité zážitky může při tom jít se ukazuje na příkladě Mikuláše Kusánského.

¹⁷ O takovýchto "cestách bez cíle" viz esej autora "*O cestách a pohybu*" (nepublikováno, rád zapůjčím)

Z uvedeného je vidět, že poutě jsou záležitostí nesmírně náročná vnějšně (na fyzické síly, peníze, čas) i vnitřně (nejistota, adaptace na měnící se podmínky, nebezpečí a různá ohrožení). Neznáme cíl ani další průběh velké pouti našeho života. Menší pouti (z tohoto hlediska jaksi "cvičné") si sice můžeme naplánovat, ale i u nich musíme být připraveni na různá překvapení a změny - to je koneckonců jejich smyslem.

Poněkud jiná je situace u **procesí**. Tady nejde o poznávání a zážitek nových míst a neznámé skutečnosti. Procesí prochází místa, jež známe, dost často i určitou tradiční, stabilní trasou. Je naopak znakem naší *ukotvenosti* na daném místě, znakem přiznání se k danému místu a jeho podmínkám jako k *našim* životním podmínkám a zároveň uznáním zcela specifických hodnot právě onoho místa na němž žijeme. Procesí často vychází z jednoho místa a zase se k němu vrací. Opisuje tedy svým pohybem kruh (nemusí jít o geometrickou kružnici, stačí kružnice v topologickém smyslu) dávný symbol obnovy a návratu. Svým původem je to jistě forma předkřesťanská, pocházející ze starších vrstev lidského náboženského vnímání. Procesí také může směřovat z jednoho místa (kostela) na jiné. Někdy tak může být zorganizováno například liturgické procesí na Květnou neděli, zobrazující Kristův vstup do Jeruzaléma. V procesí se také často nosívaly určité posvátné předměty, symboly. Zde bychom měli vystačit s obecně srozumitelnými křesťanskými symboly (kříž). Konkrétnější symboly, například různé obrazy a sošky

(i ikony) zde mohou působit poněkud rozporuplně.¹⁸ Nošením symbolu v procesí vyjadřujeme jeho univerzální platnost - pro celý "okruh země". (Okruh našeho života a místa, kde žijeme, je přirozeným vyjádřením a symbolem veškerenstva. Proto má obejití určitého místa stejný význam, jako bychom prohlásili: Zde nyní leží střed světa, a co platí zde, platí i všude jinde, univerzálně.)

V tomto krátkém výkladu o putování a jiném chození jsme zanedbali spoustu konkrétních a praktických otázek, například východiště a návratu z pouti, jedno je ale třeba ještě připomenout: Zatímco procesí se dá poměrně snadno zorganizovat, koná se na místě víceméně snadno dostupném a není natolik časově náročné, u poutě platí pravý opak. Proto byly a i budou poutě převážně individuální formou bohoslužby. Společná pouť více osob sice není zcela vyloučena, ale pokud si má uchovat tvářnost a vážnost poutě, vzhledem k výše uvedenému se blíží rozhodnutí vydat se společně na pouť svou obtížností závazku řeholního života.

Liturgia horarum (slavnost času)

Řeholní život je právě tím, co bývá nejčastěji spojováno s další formou bohoslužby, známé pod různými názvy, jako *hodinky (liturgia horarum)*, *officium*, nebo *breviář*, dle nového katolického překladu *denní modlitba církve*. Jisté je, že řeholní společenství mívají spíše více času,

---

¹⁸ Dobře si pamatuji, jakým rozporuplným dojmem na mě zapůsobilo, když jsem byl poprvé v synagoze přítomen procesí se svítkem tóry.

nebo - lépe řečeno - mají lépe zorganizovaný čas, k tomu aby slavila speciální liturgií určité hodiny dne. Ovšem naprosto to neznamená, že takovéto slavení má zůstat věcí vyhrazenou pouze jim. Dobře se do něj mohou zapojit nejen jednotlivci, ale i jiná společenství, jestliže naleznou pro příslušnou formu dostatečný prostor. (V doslovném i přeneseném slova smyslu.) Smyslem takové bohoslužby je zastavit se v průběhu času, uvědomit si jeho uplývání i daný okamžik a naplnit obojí úctou a láskou k Bohu. Forma takové připomínky je v této souvislosti druhotná. Klasické recitování žalmů není v žádném případě jedinou možností. Naopak, bylo by potřeba znovu promyslet všechny možnosti, jaké se novému zpracování denní modlitby skýtají.

Slavnost hry, aneb děti v kostele

Po pravdě řečeno, druhé z prvního nevyplývá. Hra je totiž záležitostí nesmírně vážnou, které se donedávna (v Evropě to skončilo teprve před pár stoletími, hlavně díky protestantské morálce) věnovali s velkou vážností i dospělí. - Mám teď na mysli fenomén *hrát si*, tedy ne *soutěžit* s tím, že chceme někoho předčít nebo porazit. – Avšak dospělí, včetně pisatele těchto řádků, si pohříchu už hrát vůbec neumějí, takže to musíme nechat na děti. Hraní si je intenzivní forma sdílení. Není pravda, že hra nemá pravidla. Ona je vždycky má, jinak by nebylo možno si hrát, ale zároveň, protože je hrou, jsou ta pravidla vždycky flexibilní. V přeznačování, variacích, zvratech a neobvyklých odkrytích a kombinacích spočívá

její objektivnost a půvab. Tak má hra něco společného se snem.

Dobře, proč ale zařazovat hru k bohoslužbě, dokonce jako její možnou formu? - Právě pro její rozvracečský charakter. Je duchovně ozdravné pro děti i nás (případně pro děti v nás) dát prostor všemu nesprávnému, nedomyšlenému, jinakému, alternativnímu a podivnému, všelijak změněnému a popletenému, co se nám (ano, nám) honí hlavou a co dost často před námi ztělesňují naše děti. Docela obstojně to uměl středověk: období nejvystupňovanějšího kultu a ceremonií církevních i světských znalo četné příležitosti - mikulášské průvody, masopust, různé beanie a pouťové taškařice - jak daný posvátný řád současně shodit a zpochybnit. Kdo a které společenství to dokáže, neuzavírá si předčasně cestu k životadárným zdrojům inspirace a sebenápravy.

Jak to ale prakticky udělat - to si máme nechat od dětí zničit kostel? Zkušenost ukazuje, že při různých podobných příležitostech (masopust aj.) i přes okázalou nevázanost málokdy dochází ke skutečnému ničení a když tak jen věci, které opravdu dosloužily a přežily se. Vždyť aktéři takových hrátek (včetně dětí) dobře vědí, že to je "jen hra" a že ten řád, který se momentálně zpochybňuje, ve skutečnosti stále platí. Tipování mezi "náctkami" o "nejelegantnějšího faráře" (záměrně volím příklad něčeho, co se u nás skutečně odehrálo) není špatný nápad, pokud ho ovšem nebereme vážně. Stejně dobře si dokážu představit soutěž o nejnabubřelejší (nejdelší, nejintelektuálnější atd.) kázání. To jsou ale

stále akce, které v sobě mají více z parodie, nežli z pravé hry. Myslím, že se onu lehkou a nezištnou vážnost, jakou se vyznačuje pravá hra, těžko můžeme naučit jinde, než právě u dětí. R.Fulghum (pro neznalé: Předseda společnosti Lezců na stromy, civilním povoláním unitářský pastor) byl v tom velkým průkopníkem. Čtěme ho a inspirujme se. (Pozor, ne jím, to by nešlo. Sebou!)

Happening - hra pro dospělé

Když už se ale dospělí dají do opravdového hraní, stojí to většinou za to. Mají totiž větší intelektuální kapacitu než děti a proto dokáží ve své hře odkrývat nové významy a konstruovat důvtipné alegorie. Domnívám se že se taková dospělá hravost (možná lepší název než onen Happening) dá dobře využít pro svérázný bohoslužebný projev: A což takhle si napsat pohádku? A zdramatizovat ji! A vytvořit píseň a doprovodit ji na kameny, jaké najdeme na ulici... Vytvořme nové formy, ve kterých se bude moci zjevit smysl.

Posvátné (mysterijní) drama

Na závěr se dostáváme k snad nejkomplexnější a nejsložitější formě bohoslužby, o jakou se kdy svět pokusil - k posvátnému divadlu. Forma sama je stará. Již v klasickém Řecku byla vnímána veškerá divadelní představení jako něco posvátného. Zatímco o dílech provozovaných veřejně a sepisovaných věhlasnými autory jsme informováni poměrně zevrubně, velmi málo toho víme o (poněkud mladších) dějích předváděných

v různých mystériích. Víme však minimálně to, že byly, tj. že kromě slov náleželo k zasvěcování do mystérií i ukazování určitých předmětů a předvádění nějakých akcí. Středověk pak přišel s dramatisací epizod a dějů známých z literárního podání, především evangelií a jiných částí bible. Zcela stranou musím ponechat ohromnou a nám pohříchu neznámou oblast "liturgického divadla" indického, čínského a japonského. (Islám žádné divadlo nemá, tam je to - stejně jako u protestantů v šestnáctém a sedmnáctém století - hřích.)

Už klasické drama má podstatné prvky bohoslužby, jak jsme je výše naznačili (viz kapitola Eucharistická bohoslužba křesťanské obce str.37) - ovšem až na ty, které vyžadují přímou účast, zapojení obce - tedy modlitbu a participaci; každé drama (klasická tragédie) přináší určitou zvěst, která může být i aktuální (časová), a vede k (osudem vynucené) oběti a proměně katarzí. A je možné, ba pravděpodobné, že zasvěcovací dramata mystérií umožňovaly jejich účastníkům, mystům i jistý druh participace.

Teď ale závažná otázka: jsou taková mysterijní dramata křesťanská? Odpověď nemůže být jednoznačně ano, v tom smyslu, že automaticky všechna. Jsou jistě dramata, která se míjejí s ústředním tématem křesťanství - příchodem Boha v těle, nebo která se dotýkají jiných i závažných otázek lidství. Ale tvrdím, že jsou dramata, která jsou plně křesťanská, tedy že jejich tématem je člověk a jeho pozdvižení a proměna v Kristu. A i kdyby nám Goethe, Maeterlinck, či jiní nestačili, vždy je čas

vytvořit mystéria nová, vpravdě odpovídající impulsům křesťanství 21.století. V nedávné době jsme byli u několika autorů (především J.R.R.Tolkiena) svědky monumentálního pokusu o zcela novou mytologii. Mysterijní drama může následovat.

Několik poznámek na závěr

Přelétli jsme svět křesťanské liturgie, i když jsme se zdaleka nedotkli všech témat, o kterých pojednává klasická liturgika. Například jsme zcela ponechali stranou důležitou část liturgiky týkající se místa, kde se shromažďuje křesťanská obec - jeho rozvržení uspořádání, symboliky. Liturgický prostor je nesmírně důležitou složkou spoluvytvářející celkovou atmosféru a naladění, jež může na jedné straně podpořit soustředění, na druhé straně iritovat a překážet mu. Ani jsme se nezmínili o ikonách a obrazech, které, ač některými křesťanskými proudy odmítány, mají funkci neméně důležitou. Snad proto, že jsme se snažili soustředit na liturgii jako na posvátné dění, na jeho průběh a aktéry. A s tím právě souvisí poslední otázka, kterou asi nakonec přece jen nemůžeme pominout: Kdo má být nositelem a uskutečňovatelem principů zde vyjádřených? Kdo je subjektem liturgického dění, od koho se odvíjí, kdo určuje jeho tempo a takt. Kdo se modlí a obětuje, komu přísluší právo zvěstovat evangelium? Kdo má právo takto se postavit před tvář Boží?

Odpověď nemůže znít jinak než „každý Křesťan“. Každý Křesťan je knězem nejvyššího Boha, každý Křesťan má

právo povznést svůj hlas v modlitbě k Bohu, každý má právo žehnat znamením kříže, každý má právo předstoupit před Boha s obětí a to nikoli pouze teoreticky. Každý Křesťan skutečně může vykonávat všechny ty věci, o nichž zde stojí psáno. Problém je v tom, že toho ne každý je schopen. Nicméně každý má v sobě zárodek této schopnosti, kterou může prací na sobě rozvinout a dovést k žádoucímu cíli. Jak to tedy, že mnohé církve svěřují sloužení liturgie, výhradně nebo z větší části určitým jedincům, které si k tomu vybraly a ustanovily, a ostatní k takové funkci nepřipouštějí? Kromě příčin praktických a církevně-politických zde vidím ještě dva další důvody. O prvním byla již řeč - ne každý dokáže svou zárodečnou schopnost kněžství rozvinout, aby se mohla projevit a sloužit ostatním ve společenství. To ale ještě nestačí; těch, kteří jsou kněžství schopni je stále více nežli v církvích skutečně působících kněží.¹⁹ Druhý důvod, proč se počet kněží v křesťanských církvích omezuje na určitý okruh osob,

---

¹⁹ Míra „profesionalizace“ kněžské služby je v různých jednotlivých církvích různá. Prakticky nulová je v probuzeneckých společenstvích a v různých drobných, teprve vznikajících církvích. Únosně nízká je ve společenstvích evangelikálních a v těch tradičních církvích, které přistoupily k radikální demokratizaci vnitrocírkevního života (mnohé evangelické i episkopální - věřme i starokatolické - církve). Absolutní a katastrofická je v katolické církvi Římské. Nicméně téměř ve všech církevních společenstvích by bylo asi třeba, aby se řízení života společenství, včetně jeho sakrálních a liturgických funkcí přesunulo více na zkušené osoby uvnitř společenství, na skutečné „starší“. Pohled na to, jak tříadvacetiletý „panáček“ někde v zapadlé víscce na Moravě, „cvičí“ celou obcí je skličující a vzbuzuje bezmocný vztek.

spočívá, soudím, v důležitém prvku křesťanství, o němž dosud nebyla řeč.

Prohlásili jsme, že každý Křesťan má právo před Bohem stanout jako jednatel a jako kněz předložit svoje oběti a prosby (třeba i spolu s oběťmi a prosbami jiných). Před Bohem ovšem stojí každý sám za sebe, neopíraje se již o žádné struktury kmenové, rodové, národní, státní, majetkové, ani jiné. To je nesmírně podstatný rys křesťanství. Jeho ego, jeho individualita má právo předstoupit před tvář Nejvyššího a navázat s ním rozhovor. Pokud tak člověk ale vskutku činí, zjišťuje, že ve svém Já není sám, že jsou v něm jakoby zastoupeny i jiné bytosti. Otvírá-li se lidské Já Bohu, vstupují poznenáhlu do něj jiné myšlenky, jiné obrazy, jakoby zástupci jiných bytostí, které najednou promlouvají hlasem našeho Já. Člověk zjišťuje svou soupodstatnost se vším bytím

Uskutečnit takové spojení je snad hudbou daleké budoucnosti, přesto však již máme jeho zárodek ve spojení křesťana s jeho druhy, stejně vyspělými lidmi, kteří se s ním takto dokáží ve jménu Kristově spojit. Tím, kdo takto rozšiřuje naše srdce a uzpůsobuje nás ke spojení s celkem svět není totiž nikdo jiný, než Kristus.

Ovšem nyní se můžeme na totéž podívat i z druhé strany. Když právě řečené obrátíme, vyjde nám z toho, že kdo nedokáže své bytí a svou oběť spojit s obětí veškerenstva,

nevystoupil dosud na dostatečně vysoký²⁰ stupeň života a poznání. Na konkrétní úrovni to znamená, že pokud naše služba není druhými přijímána, zřejmě jsme ještě této úrovně nedosáhli. Proto a jen proto je žádoucí, aby ti, kdo mezi křesťany hodlají své kněžství rozvinout měli k tomu také konsensus Církve. Církev totiž, ač protkaná nejrůznějšími administrativními pletivy a často s nimi zaměňovaná²¹, je přesto něčím živým, vnímajícím, jakoby organismem - vskutku o ní můžeme hovořit jako o těle Kristově. Jestliže reaguje (tedy skutečně Církev, ne pouze její administrativní struktury) na jednotlivcovy snahy v určitém směru, byť míněné co nejupřímněji, odmítavě, je třeba se zamyslet, neboť pravděpodobně zde bude něco v nepořádku. To (a snad také zbytkové periferní vnímání kněžství v podobě starozákonní, rodově vázané) je také důvodem toho, že od velmi ranných dob bylo liturgické kněžství v křesťanské obci svěřováno lidem speciálně k tomu ustanoveným a vytvářejících (později) celou třídu či řád kněžstva. V tomto smyslu, jako k podmíněnému a služebnému řádu, se můžeme ke kněžství jako specifické službě a stavu uvnitř křesťanství snad přihlásit dnes i my.

---

²⁰ Nebo snad spíše hluboký? Mnohé synagogy mívají svůj centrální prostor s *bimou*, odkud se předčítá Tóra, právě prohlouben, také na připomínku slov Žalmu 129: „Z hlubokosti k Tobě volám, Hospodine...”

²¹ Z hlediska níže řečeného jde vlastně o podobnou chybu, jako kdybychom zaměňovali lidské tělo s jeho podpůrnou soustavou, s kostrou. Ta sice má zhruba tvar lidského těla, ale je mrtvá, ba stala se nám sama symbolem smrti!

Přílohy

A. Eucharistické modlitby

Podle modlitby Otče náš

Otče, jenž jsi od počátku a přebýváš ve světle nevýslovné záře; hle stojíme před Tebou a v jednotě s celým vesmírem se naše srdce rozevírají touhou po naplnění našeho bytí. Rozpomínáme se na svůj počátek v Tobě, neboť jsi nás nestvořil v nedokonalosti a hříchu, ale mocí své lásky - a zýváme Tvé Jméno: Pane, Nejvyšší, Králi. Tvoje dobrota sahá od počátku nebes až k misce, kterou držíme v rukou. Nechť jsou tvou dobrotou naplněna i naše srdce dnes když ti vzdáváme svou oběť chvály.

Dej ať se [tak toto naše díkuvzdání] stane [v Duchu Svatém] posvěcením pro celý svět, obzvláště pro ty které ti dnes připomínáme...

Učiň nás pohotovými k tvé službě, ke zvěstování tvého dne spásy, neboť tys věčně přicházející, tvé království je královstvím příštím a tvá říše má střed mimo svět: jako i

my jsouce ve světě nejsme z tohoto světa [i tvá vláda nad veškerenstvem má počátek mimo tento svět]

Prosíme Tě, Pane: nechť se tvá vláda projeví ve všem stvoření a tvé požehnání prostoupí celý svět. Vydáváme se do tvé vůle, následující tak příklad tvého Syna, jenž přišel aby naplnil Tvou vůli: Štědře rozdával z pokladu

Tvé dobroty - jedl s celníky a hříšníky, aby je uvedl do tvého království; hovořil k zástupům, aby jim otevřel pramen milosrdenství tryskající k životu věčnému; sytil hladové, aby jim ukázal, že je pánem nad hmotou. Sdílel svůj život s ubohými a nuznými proto, aby nás naučil mít společenství se všemi lidmi a ve všem, co máme, se sdílet navzájem.

Když se za nás vydal, v poslední noc svého života na zemi, vzal chléb, rozlámal jej, dal svým učedníkům a řekl:

VEZMĚTE A JEZTE Z TOHO VŠICHNI: TOTO JE MOJE TĚLO, KTERÉ SE ZA VÁS VYDÁVÁ.

Poté vzal i kalich s vínem, vzdal díky, podal jim ho a řekl:

TOTO JE KALICH MÉ KRVE, KTERÁ SE VYLÉVÁ

ZA VŠECHNY NA ODPUŠTĚNÍ HŘÍCHŮ. TO ČIŇTE
NA MOU PAMÁTKU. Tak nám odkázal ve své krvi
odpuštění a lásku.

Úpěnlivě tě prosíme, všemohoucí Pane, abys po celém
světě chránil ty, kdo vzývají Tvé jméno. Vytrhni je
z moci zlého ducha a přispěj na pomoc všem, kdo jsou
stíženi neštěstím. Chraň naše duše před ďáblem
a zachovej svou církev v pokoji.

Radostně budeme v Kristu chválit tvé jméno se všemi
tvory na zemi, s anděly a veškerým dvorstvem nebes,
s Marií, rodičkou tvého Syna, se svatými všech věků,
s mučedníky a vyznavači, s mudrci i blázny, na všech
cestách a v každém domě, neboť právě v Kristu ses ujal,
Pane, vlády nad světem, v něm, skrze něho a pro něho Ti
patří Bože královská vláda, moc i sláva po všechny věky
věků.

AMEN!

Eucharistická modlitba I

K Tobě, Otče veškerenstva obracíme své zraky, neboť jsi původce a tvůrce všeho, celé stvoření i s námi má v Tobě svůj počátek. A my, Tvé dílo, ti děkujeme, že jsi nás stvořil, Pane, ne v nedokonalosti a hříchu, ale v milosti a lásce. A chválíme Tvé Jméno. Buď, Pane Tvé Jméno velebeno ve všech jménech, kterými Tě vzývají národy po vší zemi. Dej, Pane, ať i naše srdce jsou chrámem čistým Tvého jména, když Tě vzýváme jménem našeho Pána Ježíše Krista.

V Něm přišlo na zem boží království a skrze něho Tě prosíme: Dej ať i naše mysli jsou otevřeny očekávání božího království, ať jsou naše ruce a nohy připraveny pracovat pro jeho příchod, ať blaženou nadějí jeho příchodu žijí i naše těla. Vždyť On je vpravdě boží syn a pravý výraz boží podstaty. Podle Tvé svaté vůle přinesl požehnání světu: pomáhal slepým a chudým, uzdravoval jejich neduhy a ukazoval cestu do božího království.

A naplnil tvou vůli až do krajnosti: vydal se smrti kříže
na znamení všem národům. Večer pak, před svým
utrpením nás naučil, jak se máme sdílet se svými bratry:
Vzal chléb, požehnal ho, vzdal díky, rozlámal a dával
svým učedníkům říka:

"HLE, TOTO JE MÉ TĚLO, KTERÉ SE TAKTO ZA VÁS
VYDÁVÁ."

Pak vzal i kalich, požehnal, dal svým učedníkům a řekl:
"TOTO JE KALICH MÉ KRVE, KTERÁ SE PROLÉVÁ ZA VÁS
A ZA VŠECHNY NA ODPUŠTĚNÍ HŘÍCHŮ. TO KONEJTE
NA MOU PAMÁTKU."

Neboť:

"NEODPUSTÍTE-LI LIDEM JEJICH PROVINĚNÍ, ANI VÁM
OTEC NEODPUSTÍ VAŠE HŘÍCHY!"

Dej tedy i nám, Pane, ať se tento chléb a toto víno stanou
nám tělem a krví našeho Pána Ježíše Krista a jako on se
ve své dobrotě rozdával nejmenším z maličkých, ať i my
umíme sloužit bližním v prostotě srdce a jako on

odpouštěl svým pronásledovatelům, ať i my odpouštíme
těm, kdo nás sužují pro jeho jméno.

Dej nám Pane kolem tvého stolu shromážděným nyní
zapomenout na vše staré a špatné a slavit s radostí hod,
který jsi pro nás přichystal, hod, ze kterého se zrodila
církev. A v jednotě církve s Bohorodičkou Pannou Marií,
s anděly a spravedlivými všech věků tě prosíme: Chraň
naše životy všeho zlého, nedej nám promarnit je ve víru
tohoto světa, abychom mohli obdivovat nádheru tvého
království, podívat se Tvé moudrosti a moci v záři Tvé
slávy, neboť proto jsme byli stvořeni. Ať se nám tak
stane pro zásluhy Ježíše Krista, našeho Pána a zachránce,
jenž s Tebou živ jest a kraluje v jednotě Ducha Svatého
na věky. Ať naše ústa jeho hlásají slávu od shromáždění
do shromáždění, ať lidu, jenž přijde jeho se zjeví sláva,
neboť

skrze Něho a s Ním a v Něm se ti, Bože, Otče
všemohoucí, všechna vzdává čest od věků na věky.

AMEN!

Eucharistická modlitba II (starozákonní)

Vpravdě jsi svatý, Pane všech věků. V tvých rukou je všecken čas a jen Ty určuješ naplnění věků. Ty jsi před dávnými věky vyvolil Abrahámův lid, aby Ti byl svědkem mezi národy. Ty jsi vyvedl potomky praotců z područí Egypta, aby Ti ve svobodě sloužili. Ty jsi ochraňoval svůj lid, Jákoba, před každým protivenstvím, upevnil jsi jeho jméno mezi národy a dals mu zaslíbenou zemi za domov. Ani když zhřešili, neodepřels jim své milosrdenství a dával jim stále znovu příležitost, aby odpovídali na Tvé volání a naplňovali Tvou vůli vždy novým způsobem. Dals jim své Slovo, moudré vykladače a proroky mluvící z vnuknutí Ducha Svatého. Ti předpověděli příchod Tvého zaslíbeného Syna, Mesiáše. Když přišla plnost času, narodil se v Betlémě z Marie Panny, žil na světě naším životem a byv ukrutně umučen položil jej za spásu mnohých. Předtím však shromáždil společenství učedníků, vyučoval je svým slovem jako dobrý učitel, vynášející z pokladu boží moudrosti věci staré i nové. Nepřišel zrušit Zákon, ale naplnit jej

Duchem. Když naposledy shromáždil své učedníky
k večeři lásky, vzal chléb a víno a pravil:

VEZMĚTE A JEZTE Z TOHO VŠICHNI: TOTO JE
MÉ TĚLO, KTERÉ SE ZA VÁS VYDÁVÁ.

A nad kalichem pravil:

VEZMĚTE A PIJTE Z NĚHO VŠICHNI: TOTO JE
KALICH MÉ KRVE, KTERÁ SE PROLÉVÁ ZA VÁS
A ZA ODPUŠTĚNÍ HŘÍCHŮ.

A přikázal jim tak činit na svou památku. A oni, naplnění
Duchem Svatým nesli požehnání Izraelovo národům.

Proto Tě prosíme i my, aby Duch Svatý posvětil tyto
dary, aby se nám staly tělem a krví našeho Pána Ježíše
Krista, neboť on nám svou smrtí získal přístup k Tobě
a svým zmrtvýchvstáním otevřel bránu k věčnému
životu. Jeho oběť nyní slavíme.

V tomto společenství nové smlouvy pamatujeme
především na tvůj vyvolený lid, Izrael. Jemu bylo
nejprve hlášáno poselství spásy a svou víru v Tebe
dosvědčil v mnoha protivenstvích. Necht' pod Tvou
ochranou dojde v pokoji svého zaslíbení.

A prosíme Tě i za nás, tvůj lid nové smlouvy. Nedej nám propadnout malomyslnosti, abychom přestáli všechny útoky světa.

Prosíme Tě, Pane, dej své církvi jednotu, abychom mohli v lásce zasednout ke tvému stolu. Prosíme Tě za našeho biskupa N., za biskupy, kněze, jáhny a vyvolený lid boží.

Ať ti přinášejí svou oběť se statečností a v pokoji.

Proměň naše životy žářem své lásky. Dej nám, abychom se mohli jednou účastnit tvého stolu ve tvém království pokoje a spolu s praotci Abrahámem, Izákem a Jákobem, s blahoslavenou Pannou Marií, s proroky a mučedníky, s apoštoly a evangelisty, se svatými vyznavači a zástupy panen, (se svatým/svatou N.) a se všemi, kteří nás předešli do Tvého království se navěky veselili v našem Pánu, Ježíši Kristu. V něm se radují andělé i archandělé i praotec Abraham. On má klíče od bran podsvětí a jemu slouží ve slávě všechno tvorstvo. Skrze něho a s ním a v něm je ti Otče v Duchu vzdána všechna sláva a čest na věky věků.

AMEN!

Eucharistická modlitba III

Vpravdě jsi svatý Pane, tvůrce světa, jenž jsi před věky vtiskl světu svůj řád a dopřál jsi, aby jej poznával člověk. Odedávna jsi vodil lidi cestami své moudrosti a národům jsi dával poznávat skrytá tajemství. A když ses sám, věčné Slovo, vtělil do člověka, poznali někteří z nich tvou zázračnou podstatu a přišli ti vzdát úctu, velebíce tebe -
Boha, za milost zjevení, jež jim bylo dáno.

Avšak člověk nežíval božských darů jen k tvé chvále, ale sveden odpůrcem lidstva je obrátil ve svůj vlastní prospěch, slávu a moc. Aby nezahynul zcela v bažinách nicoty poslal mu na pomoc své Slovo, jednorozeného Syna, jenž přišel, aby lidstvo osvětil a zachránil, co bylo ztraceno. Za tento veliký dar ti mudrci vzdali díky svými dary, nejlepšími jaké měli. I my tě chceme chválit celým svým životem a proto ti přinášíme, co k životu nezbytně potřebujeme - chléb a víno, aby se nám působením Ducha svatého staly dary tvé božské moudrosti - tělem a krví tvého milovaného syna, Ježíše Krista. On totiž, aby nás naučil díkuvzdání ve společenství lásky se svým Otcem vzal při poslední večeři právě chléb a víno; chléb

rozlámal, podal svým učedníkům a řekl:
TOTO JE MÉ TĚLO, KTERÉ SE ZA VÁS VYDÁVÁ.
Pak vzal kalich s vínem, požehnal ho a dal jim se slovy:
TOTO JE MÁ KREV, KTERÁ SE ZA VÁS VYLÉVÁ.
TO ČIŇTE NA MOU PAMÁTKU.

Přijmi tedy Bože tuto oběť díkuvzdání z rukou svého
Syna, který sám ji za nás přináší jako jediný velekněz
před Tebou. Vždyť je to On, tvé božské Slovo, jež v nás
budí touhu po Tobě a tak nás, jakkoli vzdálené
sjednocuje v tvém Duchu.

Bože, ty jsi v nevyzpytatelné moudrosti položil světu
základ a lidem na něm dal jejich místo, pamatuj na chudé
a obtížené, na ty, kterými svět pohrdá a zjev jim svou
milostivou tvář. Pamatuj na naše bratry a sestry N., které
ti dnes připomínáme. Dej, aby všichni došli po svých
cestách k tobě.

Skrze tvého Syna, našeho Pána Ježíše Krista, jenž
s Tebou v jednom Duchu žije a vládne po věky věků.
Skrze něho a s ním a v něm je ti vzdána všechna čest
a sláva, Bože, všemohoucí Otče, na věky věků.

AMEN!

Eucharistická modlitba IV (Janovská)

V pravdě svatý jsi Pane, od tebe vše pochází a k tobě se vše navrácí a nic z toho nebude ztraceno. Tvůj Duch, svobodně vanoucí oživuje končiny země a tvým Slovem vše povstalo z temnot a bylo stvořeno.

V jasu slávy se nám zjevilo jako tvůj jednorozený Syn, plný milosti a pravdy, jenž nás vyvádí z bludu a hříchu a jako pastýř uvádí do božího světa, k pramenům vody vyvěrající k věčnému životu. On svým věčným žitím vyléčil naši nemoc a naučil nás v Duchu a v pravdě ctít Boha.

A je to nyní právě v síle Svatého Ducha, kdy pozvedáme tento pokrm a tento nápoj na znamení oběti Kristovy, v níž vykoupil lidstvo. Dej, ať se tento chléb a toto víno stanou tělem a krví Kristovou tak, jak to On sám učinil, když nastal večer a On vstoupil naposledy do večeřadla se svými učedníky. Tehdy řekl:

"TOTO JE TĚLO MÉ, TO ČIŇTE NA MOU
PAMÁTKU".

A o víně:

"TOTO JE MÁ KREV, NOVÉ A VĚČNÉ SMLOUVY.
NEBUDU UŽ PÍT Z PLODU VINNÉ RÉVY, AŽ
DO DNE, KDY BUDU PÍT NOVÝ KALICH
V KRÁLOVSTVÍ BOŽÍM."

On věděl, že se vydává nenávisti světa, a přesto
sestoupil, Svatý, k nám na zem.

On věděl, že se vydává na smrt, a přesto šel zachránit
přítele čtyři dny mrtvého, neboť jako byl Lazar
vysvozen z pout smrti a od rozkladu těla, tak má být
zachráněn každý člověk od záhuby ducha. Kristus dal
svůj život, aby jej opět přijal; v tom je tajemství víry:

KRISTUS ŽIVÝ UPROSTŘED NÁS.

Ano věříme, že náš živý Pán je přítomen v našem středu
jako náš pomocník a přítel. A proto prosme Otce v jeho
jménu o dar Ducha svatého, aby jeho pomocí bylo
pomoženo světu: aby nebylo zapomenuto soužení
chudých, aby vystoupily před jeho tvář modlitby
zabitých, aby byly vyslyšeny prosby zoufalých, aby byl
svět naplněn požehnáním svatých:

OTČE NÁŠ...

B. Návrh nového uspořádání bohoslužby velikonoční vigilie

Již delší dobu si kladu otázku, proč na mne bohoslužba velikonoční vigilie byt' s nejlepší vůlí uspořádaná a nejpečlivěji provedená vždy působí, obzvláště ve své druhé části, nerozhodným a mdlým dojmem. V jistých fázích svého uvažování jsem dokonce uvažoval o tom, zdali by nebylo lépe na uspořádání noční, mysterijní bohoslužby zcela rezignovat a v tichosti a klidu vyčkat velikonočního rána a v něm pak, klidně a důstojně oslavit nepochopitelné tajemství Kristova vzkříšení. Ta možnost zůstává otevřená a nemá koneckonců tak daleko k řešení zde naznačenému, k řešení, jež se snaží naopak zachovat co nejvíce z až hrůzně velebného a uchvacujícího tajemství velikonoční noci. Před tím, než učiníme určité návrhy, měli bychom si nejprve uvědomit jisté souvislosti, o něž bych se nyní chtěl s vámi podělit. Je možné, že vám budou tyto návrhy znít cize, přesto se domnívám, že je to cesta, jak zasadit velikonoční bohoslužbu do středu křesťanského liturgického roku jako pravý a neporušený klenot zvěstující Kristovo vítězství nad smrtí. Podívejme se nejprve na to jak se slaví velikonoční vigilie dnes v katolickém ritu.

Díky reformě misálu papeže Pia XII. slavíme dnes velikonoční vigiliu opět v noci, tedy spíše zvečera a v mnohých církevních obcích začíná ještě za světla. To

má jistě své přednosti - je to pro většinu lidí časově únosné a zajistí se tak lepší účast na bohoslužbě. Bohužel, smysl velikonoční vigilie je tím naplněn jen zčásti, ba dokonce to, čím oslovuje, mohutný a neopakovatelný úvod obřadů bývá takovým časovým posunem zploštěno a téměř vymazáno. Navíc, početní účast nemá být (na rozdíl od nedělní bohoslužby) cílem slavení těchto starokřesťanských mystérií. Slovo jsem použil záměrně, neboť jestliže se někde v křesťanství odráží jeho spřízněnost se staršími mysterijními kulty, je to právě v nočních bohoslužbách, jakou je velikonoční vigilie. Je to bohoslužba, při níž poprvé zaznívá neopakovatelná zvěst: *KRISTUS VSTAL Z MRTVÝCH*, při níž se provádějí obřady, jejichž smysl je nezasvěceným zahalen a i "zasvěceným" je často těžko interpretovatelný. Je to bohoslužba, při níž dochází k proměně lidského bytí, ale vlastně celého světa naprosto novým, nadějeplným očekáváním.

A oč tedy jde, nebo co je hlavním smyslem této vigilie: **Aby ono neuvěřitelné zasvěcující slovo, hieros logos, euangelion zaznělo podpořeno dávným symbolem vzkříšení v patřičný čas, tedy za východu slunce.** První, co je tedy třeba uvážit, je doba obřadů. Horam competentem definuje Missale Romanum jako dobu post crepusculum diei, po soumraku. Doplnuje dále, že začátek "missae vigiliae paschalis", tedy jejího pokračování eucharistickou bohoslužbou po evangeliu má být "circa mediam noctem", tedy okolo půlnoci. (Mimochodem znám pouze jediné společenství, kde to

tak dodržují.) Zatímco s první částí vymezení je možno bezvýhradně souhlasit, domnívám se že začátek druhé části bohoslužby je nutno posunout, aby se začínala až na samém prahu svítání, a vrcholila při východu slunce. Jak dlouhá má být příprava na tento vrcholný okamžik, zda to má být skutečně "*vsenočnoje bděníje*" jako ve východní církvi, nebo zdali má být kratší, je věci úvahy. Pokusme se o ni:

Vzhledem k tomu, že po úvodních fázích spočívá vigilie především ve čtení a zpěvu žalmů, je možno délku vigilie uzpůsobit konkrétním časovým požadavkům. Nicméně domnívám se, že můžeme říci ještě něco konkrétnějšího k samotnému okamžiku, kdy začíná velikonoční vigilie. Prohlédněme si nejprve pozorně samotný začátek obřadů velikonoční vigilie. Ta začíná vykřesáním ohně. Biskup přichází v naprosté tmě ke kostelním vratům. Kostel, *ecclesia Dei*, symbol církve i světa, je v té chvíli zcela pustá, oltáře zejí prázdnotou, "světlo svatosti" symbolizované v katolických kostelích posvěcenou hostií, v ní nepřebývá, stala se jakoby peleší lotrovskou a místem neřádstva a zpusťování. Symbol chrámu dosahuje antiklimaxu, maxima své negativní hodnoty. Je propastí světa, bezednou pustinou, lačnými ústy podsvětí. (K tomu poznámka: V některých středověkých rituálech začínají obřady tak, že po příchodu biskupa ke kostelu, biskup zabuší berlou na vrata, recituje při tom žalm 23, přičemž verš "*Attolite portas*" (zvyšte se brány etc.) má pozměněné znění: "*elevamini portae infernales*" - tedy brány pekelné! Zevnitř chrámu je mu odpovídáno "*Quis*

est iste Rex gloriae." atd. To se dvakrát opakuje, tak jako je to v žalmu, poté se rozletí dveře kostela a za nimi, na prahu, plane oheň. Dále už vše pokračuje, jak je běžným zvykem.)

Oheň, kterým počíná velikonoční vigilie můžeme tedy chápat jako oheň prapočátku, ale klidně - vzhledem k uvedenému v předchozím odstavci - také jako oheň pekelný. Do tohoto ohně sestupuje velikonoční svíce, Kristus, která pojavši do sebe z tohoto ohně, jej přeměňuje na světlo a září. Věnujme ale na chvíli pozornost tomu, kdy nastává o velikonoční noci moment absolutní temnoty. Ten nastává v době mezi západem slunce a východem měsíce, který se v době velikonoční vigilie nalézá mezi úplňkem a třetí čtvrtí, což v tomto ročním období znamená, že vychází zhruba někdy před půlnocí a zapadá až za dne. Moment absolutní temnoty - ve městě ovšem komplikovaný neustálou přítomností umělého osvětlení, tedy nastává už v první polovině noci. To by svědčilo spíše pro "dlouhou" variantu velikonoční vigilie, se začátkem už před půlnocí. Tato otázka má však z praktického hlediska (hlavně pro nedosažitelnost skutečného okamžiku temnoty v prostředí moderního města a koneckonců i vesnice) druhotný význam ve srovnání se základním načasováním na jitní úsvit.

Po posvěcení ohně a velikonoční svíce pokračuje bohoslužba velikonočním chvalozpěvem Exsultet a čteními. Velikonoční svíci, jež vydává značné světlo je vhodné umístit poblíž ambónu, aby nebylo nutno během velikonoční vigilie vůbec používat umělého světla.

Kromě toho si během průvodu od velikonoční svíce zapalují své svíce i jednotliví křesťané, takže kostel je zaplněn spoustou drobných světel a netone v úplné tmě.

Nyní nastává nejdelší část velikonoční vigilie - čtení textů prokládaných meditativními zpěvy a tichem. Texty mají být jakýmsi úvodním předběžným výkladem, jenž posléze umožní zasvěcení do mystéria Kristova vzkříšení. Proto by to měly být texty obrazně hovořící o člověku, o jeho údělu a předobrazující (utrpení a) vzkříšení Krista. Texty z misálu je možno použít, ale zřejmě nebudou stačit ani co do obsahu, ani co do rozsahu. Proto bych doporučoval rozšířit stávající výběr textů jednak dalšími biblickými starozákonními texty, jednak ale i starověkými texty nebiblickými.²² Zhruba totéž platí pro meditativní texty, nicméně tam je situace jednodušší, neboť biblické žalmy jsou nesmírně bohatým zdrojem.

Čtení a zpěv žalmů by měly být tak dlouhé, aby velikonoční Aleluja a Evangelium zaznělo současně s prvním paprskem slunce proniknuvším oknem do kostela. Toto aleluja (popřípadě s krásnou sekvencí *O filii et filiae*) a evangeliem jsou vyvrcholením, centrálním bodem vigilie. Jimi se zvěstuje Kristovo vzkříšení a počínají velikonoce. Domnívám se, že proto nemá ve slavení vigilie místa ani epištola (neboť je až výkladem ex post), tím méně pak zpěv Gloria, který je ve své podstatě vánočním chvalo zpěvem.

---

²² Návrh textů pro čtení velikonoční vigilie se nachází v dodatku na konci.

Po evangeliu (s homilií) jsou tradičními prvky bohoslužby vigilie svěcení vody a křest. Křest je právě s velikonoční vigilií odedávna tak pevně propojen, že asi nepůjde od ní oddělit, ale bylo by záhodno uvědomit si jeho pravou hodnotu a funkci na tomto místě. Na jedné straně dobře chápu tendenci, snažící se koncentrovat veškeré křty (hlavně dospělých) do slavnosti velikonoční vigilie, na druhé straně v tom vnímám i určité nebezpečí pro obřad sám. - Kdybych byl nyní katechumenem, asi bych si také přál být pokřtěn o svátku velikonoční vigilie, neboť prožít tento svátek je pravým mysterijním zasvěcením a křest na tomto místě může jeho prožitek ještě podtrhnout. Zdánlivě nemůže být lepší okamžik pro započetí vlastního křesťanského života, pro naše obrození, nežli slavný okamžik velikonoční noci. Na druhé straně se může těžiště celé bohoslužby (mimo jiné například díky velkému počtu křtěnců) přesunout a zastínit základní význam, pro nějž se křesťanská obec té noci schází - Kristovo vzkříšení. Kristovo vzkříšení, jež je zdrojem a počátkem našeho vzkříšení a obrození v Duchu. Nesmíme zapomínat, že křest byl od počátku praktikován prvotní církví jako znamení obrácení a pokání a také jako znamení milosti, jež člověka uchopuje a omývá od jeho hříchů. Nejsem si proto tak zcela jist oním až příliš jednoznačně proponovaným vztahem křtu k velikonoční době. Spíše by mi seděl křest někdy tak, řekněme, na pátou neděli postní (symbolika vzkříšení Lazara a jeho proměny je i zde přítomná!), po předchozích skrutiniích katechumenů v době postní,

případně s vybidnutím katechumenům, aby se zdrželi požívání Svátosti až do doby po plného zasvěcení do tajemství Kristova velikonočními obřady a velikonoční vigilií.

V extrémní podobě může jednoznačné spojování velikonoční vigilie se křtem pak znamenat, že se velikonoce chápou pouze a především jako svátek zrození Církve. (Toto podezření podporuje například i struktura a uspořádání velikonočního oktávu v římské liturgii, která se celá točí nikoli okolo událostí těsně po velikonocích, ale okolo křtěnců.) To nesmíme dopustit. I přes úctu a vážnost, jíž Církev u nás požívá, víme nyní už poměrně jasně, že Kristovo poselství a působení je širší, nevztahuje se pouze na jeho Církev. Jeho vzkříšení se týká celého kosmu a ovšem, člověka zvlášť. Kdyby tedy měl křest o velké noci zatížit bohoslužbu například velkým počtem katechumenů natolik, že by uvedené věci hrozily stát se hlavní vnímanou skutečností, stojí za úvahu zdali opravdu nepřesunout křest katechumenů na jiný vhodný den, ne-li před velikonoci, tedy na některý den během velikonočního týdne.

S otázkou, zdali křtít během velikonoční noci, samozřejmě souvisí podoba obřadu křtu a přípravy na něj spočívající hlavně ve svěcení vody. Rituál svěcení vody má silný předkřesťanský nádech (*hieros gamos*, spojení protikladů, i astrologické souvislosti). Je tedy na pováženu, zdali právě toto má být úvodem k okamžiku, v němž se budoucí křesťané otvírají

v plnosti Kristu a rituálně se mu zasvěcují obnovením svého života. Projevuje se zde naplno problematičnost svátosti křtu, paradoxně jediné svátosti sdílené bez výhrad celým křesťanským světem, která je ve své podstatě křtem Janovským, Ježíšem neprováděným (podle přesné poznámky v J 4,2 Ježíš sám nekřtil, ale zvěstoval "křest Duchem" - ponoření do Ducha, proniknutí Duchem). Jestliže tedy Církev používá symbol vody k naznačení události znovuzrození a obrození v Duchu, nesluší se aby se pozornost upínala na živel tvořící podstatu symbolu, na jeho kvalitu a případné magické úkony s ním provedené. - Jen si uvědomme, jak by nás takové jednání asi iritovalo u eucharistického chleba. Přesto doporučuji obřad svěcení vody zachovat, ale na jiném místě a ne ve spojitosti se křtem, neboť i onu vrstvu významu znamenající obnovu přírody ve smyslu starých předkřesťanských rituálů v sobě mystérium velikonoc nese.

Na závěr velikonoční vigilie, ale vlastně už na počátku velikonočního dne je možné, abychom udělali místo pro společné stolování s Kristem, k němuž skutečně podle evangelijních zpráv několikrát během velikonočního dne už došlo. Eucharistická bohoslužba by se měla nést v duchu prosté vznešenosti, měla by být prostá všech komplikovaných prvků a halasného lomu, a naopak umožnit meditačně prožít skutečnost Kristova vzkříšení.

Zprávy evangelistů uvádějí, že Ježíš lámal se svými učedníky chléb v první den po sobotě večer. Proto by se

ten den zvečera měla odehrát další bohoslužba, připomínající si tuto událost. I z toho důvodu soudím, že by ranní eucharistie, slavená na závěr Vigilie, měla být co nejprostší a rozhodně by se však neměla odehrávat už v noci, nebo zvečera, v den kdy Ježíšovo tělo ještě spočívá v hrobě. Pamatujme na Ježíšova slova: "Již nebudu pít z tohoto plodu vinné révy, do té doby, než budu pít s vámi nový v království svého Otce." Neuspěchejme tedy tajemný přerod, jenž se v tichosti bez našeho přičinění odehrává, nechťjme překotně odkrývat závoj mystéria kosmu, jako netaháme ze země rašící klíčky.

Snad by bylo dále možné, aby po skončení velikonoční vigilie (tedy už za jasného jitra), sestoupil průvod s knězem a rozžatým paškálem z kostela k nejbližšímu prameni. Akolyté by očistili studánku od spadaneho listí a nečistoty a kněz by do ní ponořil velikonoční svíci na znamení obnovení veškeré přírody mocí Kristova vzkříšení.

Celý obřad si představuji následujícím způsobem: Po skončení bohoslužby velikonoční vigilie vyjde průvod z kostela v běžném pořádku: nejprve služebníci, potom kněz/biskup v prostém bílém spodním kněžském rouchu bez ozdob, za ním jáhen s rozžatým paškálem. Na určeném místě kněz poklekne a jako na Velký pátek, znovu políbí zemi a setrvá chvíli ve spojení s ní. Podobně jako na Velký pátek i nyní se odehrává obřad v tichu. Dá se očekávat, že velikonoční ticho záhy protrhne hlas probouzejícího se ptáka, ale i kdyby on mlčel, protrhnou

ticho hlasy lidské, když zanotují některou z dávných velikonočních písní - sekvenci *Victimae paschali laudes*, nebo její českou verzi *Buoh všemohúci*, například. Tehdy zahalí služebníci kněze klečícího/ležícího na zemi do nádherného zlatého roucha (pluviálu). Kněz povstane a žehná čtyřem směrům. Nyní sestoupí k vyčištěnému pramenu nebo ke studni a noří do ní paškál. Služebníci nabírají vody a nesou z ní do kostela k potřebě církve. Průvod odchází za zpěvu a případně za znění zvonů slavnostně zpět.

Ke zpětnému průvodu mám ještě následující poznámku: Součástí rituálu svěcení vody byly také (ve starém ritu velmi obsáhlé) litanie ke svatým. Později byly zredukovány, protože nemají bezprostřední vztah k tématu bohoslužby. Přesto se domnívám, že by se měly v nějaké podobě zachovat. To proto, že během celého liturgického roku není vhodnější místo pro jejich uplatnění, kde by bylo zjevnější sepětí významu svatých, jejich života v církvi a oběti, s obětí Kristovou. Jmenujíce na tomto místě jména svatých, uznáváme je za to, čím vskutku jsou, za svědky Kristovy v jeho smrti i zmrtvýchvstání, jakkoli nemuseli být Ježíšovými učedníky, ani žít na zemi v době Kristovy oběti na Golgotě. Myslím si proto, že nyní by bylo možné, aby se průvod vydal do kostela, nebo na okružní cestu kolem tohoto posvátného místa právě za zpěvu litaní ke svatým. To je ale jen návrh. Existuje mnoho jiných, krásných a důstojných velikonočních písní, které se mohou na onom místě zaříznout do velikonočního jitra.

Později odpoledne, nebo navečer téhož dne pak doporučuji konat bohoslužbu se vzpomínkou na první zjevení Pána učedníkům - v Emauzích a v Jeruzalémě. Povznesená a rozjitřená nálada pak neopadá, ale trvá po celý oktáv, během něhož si připomínáme další a další zjevení Pána učedníků, to jak postupně pronikali do tajemství Kristova vzkříšení a jaký mohutný proud obnovy to pro ně znamenalo. Zároveň nás tento velikonoční týden postupně, jakoby po stupíncích svádí opět do světa, který se nám nyní jeví proměněný a prozářený. Vždyť vskutku - jaro za ty dva týdny, kdy jsme si ho mnoho nešíkali (poslední možnost vnímat, co se v přírodě děje, jsme měli na Květnou neděli) už jistě dále pokročilo a my tak v přírodě vidíme jako v náznaku se zračit to, co jsme již prožili jako zasvěcení ducha.

Dodatek

Návrh lekcí pro čtení velikonoční vigilie

(tučně vyznačené texty považují za nezbytné)

1

Gn 1

1 Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. 2 Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůňí byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží. 3 I řekl Bůh: "Bud' světlo!" A bylo světlo. 4 Viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy. 5 Světlo nazval Bůh dnem a tmou nazval nocí. Byl večer a bylo jitro, den první. 6 I řekl Bůh: "Bud' klenba uprostřed vod a odděluj vody od vod!" 7 Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak. 8 Klenbu nazval Bůh nebem. Byl večer a bylo jitro, den druhý. 9 I řekl Bůh: "Nahromad'te se vody pod nebem na jedno místo a ukaž se souš!" A stalo se tak. 10 Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři. Viděl, že to je dobré. 11 Bůh také řekl: "Zazelenej se země zelení: bylinami, které se rozmnožují semeny, a ovocným stromovým rozmanitého druhu, které na zemi ponese plody se semeny!" A stalo se tak. 12 Země vydala zeleň: rozmanité druhy bylin, které se rozmnožují semeny, a rozmanité druhy stromoví, které nese plody se semeny. Bůh viděl, že to je dobré. 13 Byl večer a bylo jitro, den třetí. 14 I řekl Bůh: "Bud'te světla na nebeské klenbě, aby oddělovala den od noci! Budou na znamení časů, dnů a let. 15 Ta

světla ať jsou na nebeské klenbě, aby svítila nad zemí." A stalo se tak. 16 Učinil tedy Bůh dvě veliká světla: větší světlo, aby vládlo ve dne, a menší světlo, aby vládlo v noci; učinil i hvězdy. 17 Bůh je umístil na nebeskou klenbu, aby svítila nad zemí, 18 aby vládla ve dne a v noci a oddělovala světlo od tmy. Viděl, že to je dobré. 19 Byl večer a bylo jitro, den čtvrtý. 20 I řekl Bůh: "Hemžete se vody živočišnou havětí a létavci létejte nad zemí pod nebeskou klenbou!" 21 I stvořil Bůh veliké netvory a rozmanité druhy všelijakých hbitých živočichů, jimiž se zahemžily vody, stvořil i rozmanité druhy všelijakých okřídlených létavců. Viděl, že to je dobré. 22 A Bůh jim požehnal: "Plod'te a množte se a naplňte vody v mořích. Létavci necht' se rozmnoží na zemi." 23 Byl večer a bylo jitro, den pátý. 24 I řekl Bůh: "Vydej země rozmanité druhy živočichů, dobytek, plazy a rozmanité druhy zemské zvěře!" A stalo se tak. 25 Bůh učinil rozmanité druhy zemské zvěře i rozmanité druhy dobytka a rozmanité druhy všelijakých zeměplazů. Viděl, že to je dobré. 26 I řekl Bůh: "Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi." 27 Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.

2

Gn 3

Gn 2:15 Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. 16 A Hospodin Bůh člověku přikázal: "Z každého stromu zahrady smíš jíst. 17 Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejz. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti." ...

3,1 Nejzchytralejší ze vší polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: "Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?" 2 Žena hadovi odvětila: "Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. 3 Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: »Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.«" 4 Had ženu ujišťoval: "Nikoli, nepropadnete smrti. 5 Bůh však ví, že v den, kdy z něho poijete, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé." 6 Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědounost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl. 7 Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi. 8 Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromoví v zahradě. 9 Hospodin Bůh zavolal na člověka: "Kde jsi?" 10 On odpověděl: "Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se." 11 Bůh mu řekl: "Kdo ti pověděl, že jsi nahý? Nejedl jsi z toho stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst?"

12 Člověk odpověděl: "Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl." 13 Proto řekl Hospodin Bůh ženě: "Cos to učinila?" Žena odpověděla: "Had mě podvedl a já jsem jedla." 14 I řekl Hospodin Bůh hadovi: "Protožes to učinil, bud' proklet, vyvržen ode všech zvířat a ode vší polní zvěře. Polezeš po břiše, po všechny dny svého života žrát budeš prach. 15 Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrťí hlavu a ty jemu rozdrťíš patu." 16 Ženě řekl: "Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout." 17 Adamovi řekl: "Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě necht' je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. 18 Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. 19 V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátíš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátíš." ...

(23 Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. 24 Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícíím se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.)

3

Dt 5

5,4 Tvář v tvář mluvil s vámi Hospodin na hoře zprostředku ohně. 5 Já jsem stál v oné době mezi Hospodinem a vámi, abych vám oznámil Hospodinovo slovo, protože jste se báli ohně a nevystoupili jste na horu. Řekl: 6 "Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. 7 Nebudeš mít jiného boha mimo mne. 8 Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. 9 Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já Hospodin, tvůj Bůh, jsem Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech i do třetího a čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí, 10 ale prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají. 11 Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval. 12 Dbej na den odpočinku, aby ti byl svatý, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh. 13 Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. 14 Ale sedmý den je den odpočinutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvůj býk a tvůj osel, žádné tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách, aby odpočinul tvůj otrok a tvá otrokyně tak jako ty. 15 Pamatuji, že jsi byl otrokem v egyptské zemi a že tě Hospodin, tvůj Bůh, odtud vyvedl pevnou

rukou a vztaženou paží. Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, dodržovat den odpočinku. 16 Cti svého otce i matku, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, abys byl dlouho živ a dobře se ti vedlo na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh. 17 Nezabiješ. 18 Nesesmilníš. 19 Nepokradeš. 20 Nevydáš proti svému bližnímu falešné svědectví. 21 Nebudeš dychtit po ženě svého bližního. Nebudeš toužit po domě svého bližního ani po jeho poli ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu." 22 Tato slova mluvil Hospodin k celému vašemu shromáždění na hoře zprostředku ohně, oblaku a mrákoty mocným hlasem a víc nepřipojil. Napsal je na dvě kamenné desky a dal je mně. 23 Jakmile jste uslyšeli hlas zprostředku tmy, zatímco hora planula ohněm, přistoupili jste ke mně, všichni představitelé vašich kmenů a vaši starší, 24 a řekli jste: "Hle, Hospodin, náš Bůh, nám ukázal svou slávu a velikost. Slyšeli jsme jeho hlas zprostředku ohně a viděli jsme dnešního dne, že Bůh mluví s člověkem a ten může zůstat naživu. 25 Ale proč bychom teď měli zemřít? Vždyť nás tento veliký oheň pozře. Uslyšíme-li ještě dál hlas Hospodina, svého Boha, zemřeme. 26 Kdo ze všeho tvorstva by mohl slyšet hlas živého Boha, mluvícího zprostředku ohně, jako slyšíme my, a zůstat naživu?

4

Jon 2

Jon 2:1 Hospodin však nastrojil velikou rybu, aby Jonáše pohltila. Jonáš byl v útrokách ryby tři dny a tři noci. 2 I modlil se v útrokách ryby k Hospodinu, svému Bohu. Řekl: 3 "V soužení jsem volal k Hospodinu, on mi odpověděl. Z lůna podsvětí jsem volal o pomoc a vyslyšels mě. 4 Vhodil jsi mě do hlubin, do srdce moře, obklíčil mě proud, všechny tvé příboje, tvá vlnobítí se přese mne převálily. 5 A já jsem si řekl: Jsem zapuzen, nechceš mě už vidět. Tak rád bych však zase hleděl na tvůj svatý chrám! 6 Zachvátily mě vody, propastná tůň mě obklíčila, chaluhy mi ovinuly hlavu. 7 Sestoupil jsem ke kořenům horstev, závory země se za mnou zavřely navěky. Tys však vyvedl můj život z jámy, Hospodine, můj Bože! 8 Když jsem byl v duši tak skleslý, Hospodina jsem si připomínal; má modlitba vešla k tobě ve tvůj svatý chrám. 9 Ti, kdo se šalebných preludů drží, o milosrdenství se připravují. 10 Já ti však s díkůvzdáním přinesu oběť, co jsem slíbil, splním. U Hospodina je spása!" 11 I rozkázal Hospodin rybě, a vyvrhla Jonáše na pevninu.

5

Gn 22

22:1 Po těch událostech chtěl Bůh Abrahama vyzkoušet. Řekl mu: "Abrahame!" Ten odvětil: "Tu jsem." **2** A Bůh řekl: "Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi do země Mórija a tam ho obětuj jako oběť zápalnou na jedné hoře, o níž ti povím!" **3** Za časného jitra osedlal tedy Abraham osla, vzal s sebou dva své služebníky a svého syna Izáka, našťípál dříví k zápalné oběti a vydal se k místu, o němž mu Bůh pověděl. **4** Když se Abraham třetího dne rozhlédl a spatřil v dálce to místo, **5** řekl služebníkům: "Počkejte tu s oslem, já s chlapcem půjdeme dále, vzdáme poctu Bohu a pak se k vám vrátíme." **6** Abraham vzal dříví k oběti zápalné a vložil je na svého syna Izáka; sám vzal oheň a obětní nůž. A šli oba pospolu. **7** Tu Izák svého otce Abrahama oslovil: "Otče!" Ten odvětil: "Copak, můj synu?" Izák se otázal: "Hle, oheň a dříví je zde. Kde však je beránek k zápalné oběti?" **8** Nato Abraham řekl: "Můj synu, Bůh sám si vyhlédne beránka k oběti zápalné." A šli oba spolu dál. **9** Když přišli na místo, o němž mu Bůh pověděl, vybudoval tam Abraham oltář, narovnal dříví, svázal svého syna Izáka do kozelce a položil ho na oltář, nahoru na dříví. **10** I vztáhl Abraham ruku po obětním noži, aby svého syna zabil jako obětního beránka. **11** Vtom na něho z nebe volá Hospodinův posel: "Abrahame,

Abrahame!" Ten odvětil: "Tu jsem." 12 A posel řekl: "Nevztahuj na chlapce ruku, nic mu nedělej! Právě teď jsem poznal, že jsi bohabojný, neboť jsi mi neodepřel svého jediného syna." 13 Abraham se rozhlédl a vidí, že vzadu je beran, který uvízl svými rohy v houští. Šel tedy, vzal berana a obětoval jej v zápalnou oběť místo svého syna.

6

Dan 6

(6:17 Král tedy poručil, aby přivedli Daniela a vhodili ho do jámy, v níž byli lvi. Danielovi řekl: "Kéž tě tvůj Bůh, kterého stále uctíváš, vysvobodí." 18 Donesli jeden kámen a položili ho na otvor jámy. Král jej zapečetil pečetním prstenem svým a pečetními prsteny svých hodnostářů, aby se v Danielově záležitosti nedalo nic změnit. 19 Pak se král odebral do svého paláce a ulehl, aniž co pojedl. Nedopřál si žádné obveselení a spánek se mu vyhýbal.)

20 Jak se začalo rozednívat, hned za úsvitu, král vstal a chvatně odešel k jámě, kde byli lvi. 21 Když přišel k jámě, zarmouceným hlasem zavolal na Daniela. Řekl Danielovi: "Danieli, služebníku Boha živého, dokázal tě Bůh, kterého stále uctíváš, zachránit před lvy?" 22 Tu Daniel promluvil ke králi: "Králi, navěky buď živ! 23 Můj Bůh poslal a svého anděla a zavřel ústa lvům, takže mi neublížili. Vždyť jsem byl před ním shledán čistý a

ani proti tobě, králi, jsem se ničeho zlého nedopustil." 24 Král tím byl velice potěšen a poručil, aby Daniela vytáhli z jámy. Daniel byl tedy z jámy vytažen a nebyla na něm shledána žádná úhona, protože věřil ve svého Boha.

7

Ex 12

12,21 Mojžíš svolal všechny izraelské starší a řekl jim: "Jděte si vzít kus z bravu podle vašich čeledí a zabijte velikonočního beránka. 22 Potom vezměte svazek yzopu, namočte jej v misce s krví a krví z misky potřete nadpraží a obě veřeje. Ať nikdo z vás až do rána nevychází ze dveří svého domu. 23 Až Hospodin bude procházet zemí, aby udeřil na Egypt, uvidí krev na nadpraží a na obou veřejích. Hospodin ty dveře pomine a nedopustí, aby do vašeho domu vešel zhoubce a udeřil na vás. 24 Dbejte na toto ustanovení. To je provždy platné nařízení pro tebe i pro tvé syny. 25 Až přijdete do země, kterou vám Hospodin dá, jak přislíbil, dbejte na tuto službu. 26 Až se vás pak vaši synové budou ptát, co pro vás tato služba znamená, 27 odpovíte: »Je to velikonoční obětní hod Hospodinův. On v Egyptě pomínul domy synů Izraele. Když udeřil na Egypt, naše domy vysvobodil.«

8

Jer 31

13,31 "Hle, přicházejí dny, je výrok Hospodinův, kdy uzavřu s domem izraelským i s domem judským novu smlouvu. 32 Ne takovou smlouvu, jakou jsem uzavřel s jejich otci v den, kdy jsem je uchopil za ruku, abych je vyvedl z egyptské země. Oni mou smlouvu porušili, ale já jsem zůstal jejich manželem, je výrok Hospodinův. 33 Toto je smlouva, kterou uzavřu s domem izraelským po oněch dnech, je výrok Hospodinův: Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce. Budu jim Bohem a oni budou mým lidem. 34 Už nebude učit každý svého bližního a každý svého bratra: »Poznávejte Hospodina!« Všichni mě budou znát, od nejmenšího do největšího z nich, je výrok Hospodinův. Odpustím jim jejich nepravost a jejich hřích už nebudu připomínat."

(35 Toto praví Hospodin, který dává slunce za světlo ve dne, měsíc a hvězdy za světlo v noci podle svých ustanovení, který vzdouvá moře, takže jeho vlny hučí, jehož jméno je Hospodin zástupů: 36 "Jestliže přestanou tato ustanovení přede mnou platit, je výrok Hospodinův, také potomstvo Izraele nebude přede mnou už ani pronárodem po všechny dny." 37 Toto praví Hospodin: "Jestliže budou změřena nebesa nahoře a prozkoumány základy země dole, i já zavrhnou všechno potomstvo Izraele, kvůli všemu, čeho se dopustili, je výrok Hospodinův." 38 "Hle, přicházejí dny, je výrok Hospodinův, kdy toto město bude opět vystavěno pro Hospodina, od věže Chananeelu až k bráně Nárožní. 39 Odtud vyjde měřící šňůra přímo k pahorku Garébu a stočí

se do Goje. 40 Celá dolina s mrtvými těly a popelem z obětí i všechna lada až k úvalu Kidrónskému, až k rohu brány Koňské na východě, to vše bude svaté pro Hospodina. Už nikdy to nebude vyvráceno ani zbořeno.")

9

Iz 4

2 V onen den bude výhonek Hospodinův chloubou a slávou, plod země důstojností a okrasou pro ty z Izraele, kdo vyvázli. 3 Kdo zůstane na Sijónu a kdo zbude v Jeruzalémě, bude zván svatým, každý zapsaný k životu v Jeruzalémě. 4 A Panovník smyje špínu dcer sijónských a odplaví krev ze středu Jeruzaléma duchem soudu, duchem žhoucím. 5 A nad každým místem hory sijónské i nad každým jejím shromážděním stvoří Hospodin ve dne oblak, totiž kouř, a plameny ohnivě záře v noci: to bude baldachýn nad veškerou slávou, 6 stánek, který dá stín před denním horkem, útočiště a úkryt před přívalem i deštěm.

10

Oz 2

(1:1 Slovo Hospodinovo, které se stalo k Ozeášovi, synu Beérovu, za judských králů Uzijáše, Jótama, Achaza a Chizkijáše a za izraelského krále Jarobeáma, syna

Jóášova. 2 Začíná Hospodinova řeč skrze Ozeáše. Hospodin Ozeášovi řekl: "Jdi, vezmi si nevěstku a ze smilstva měj děti. Země jen smilní a smilní, odvrací se od Hospodina." 3 On tedy šel a vzal si Gomeru, dceru diblajimskou. Ta otěhotněla a porodila mu syna. 4 I řekl mu Hospodin: "Pojmenuj ho Jizreel, neboť já zakrátko potrestám Jehúův dům za krev prolitou v Jizreelu; zruším království izraelského domu. 5 Stane se v onen den, že přelomím Izraelovo lučíště v dolině Jizreelu." 6 Opět otěhotněla a porodila dceru. Řekl mu: "Pojmenuj ji Lórucháma (to je Neomilostněná), protože nadále nebudu izraelskému domu milostiv; dost jsem jim promíjel. 7 Domu judskému však budu milostiv. Zachráním je skrze sebe, Hospodina, jejich Boha; nezachráním je lukem, mečem a válkou, koni a jezdcí." 8 Když odstavila Lóruchámu, otěhotněla a porodila syna. 9 I Řekl: "Pojmenuj ho Lóami (to je Nejste-lid-můj), neboť vy nejste můj lid a já nejsem váš Bůh.")

2:1 Izraelských synů bude však zase jak mořského písku: nikdo je nezměří, nikdo je nesečte. Na místě, kde se jim říká: "Nejste lid můj", bude se jim říkat: "Synové živého Boha." 2 Synové judští a synové izraelští budou pospolu shromáždění, ustanoví si jedinou hlavu a vyjdou z této země. Veliký bude den Jizreelu. 3 Řekněte svým bratřím: "Lide můj", svým sestrám: "Omilostněná".

11

Ez 37

37,1 Spočinula na mně ruka Hospodinova. Hospodin mě svým duchem vyvedl a postavil doprostřed pláně, na níž bylo plno kostí, **2** a provedl mě kolem nich. A hle, na té pláni bylo velice mnoho kostí a byly velice suché. **3** I otázal se mne: "Lidský synu, mohou tyto kosti ožít?" Odpověděl jsem: "Panovníku Hospodine, ty to víš." **4** Tu mi řekl: "Prorokuj nad těmi kostmi a řekni jim: "Slyšte, suché kosti, Hospodinovo slovo! **5** Toto praví Panovník Hospodin těmto kostem: Hle, já do vás uvedu ducha a oživnete. **6** Dám na vás šlachy, pokryji vás svalstvem, potáhnu vás kůží a vložím do vás ducha a oživnete. I poznáte, že já jsem Hospodin." **7** Prorokoval jsem tedy, jak mi bylo přikázáno. A zatímco jsem prorokoval, ozval se hluk, nastalo dunění a kosti se přibližovaly jedna ke druhé. **8** Viděl jsem, jak je najednou pokryly šlachy a svaly a navrch se potáhly kůží, avšak duch v nich ještě nebyl. **9** Tu mi řekl: "Prorokuj o duchu, lidský synu, prorokuj a řekni mu: Toto praví Panovník Hospodin: Přijď, duchu, od čtyř větrů a zaduj na tyto povražděné, ať ožijí!" **10** Když jsem prorokoval, jak mi přikázal, vešel do nich duch a oni ožili. Postavili se na nohy a bylo to převelmi veliké vojsko. **11** Potom mi řekl: "Lidský synu, tyto kosti, to je všechen dům izraelský. Hle, říkají: »Naše kosti uschly, zanikla naše naděje, jsme ztraceni.« **12** Proto prorokuj a řekni jim: Toto

praví Panovník Hospodin: Hle, já otevřu vaše hroby a vyvedu vás z vašich hrobů, můj lide, a přivedu vás do izraelské země. 13 I poznáte, že já jsem Hospodin, až otevřu vaše hroby a vyvedu vás z hrobů, můj lide. 14 Vložím do vás svého ducha a oživnete. Dám vám odpočínutí ve vaší zemi. I poznáte, že já Hospodin jsem to vyhlásil i vykonal, je výrok Hospodinův."